Mihai ȘELARU

Vasile BURLUI

PSIHOPATOLOGIE ȘI LITERATURĂ

Paradoxurile normalității psihice (I)

EDITURA APOLLONIA - IAȘI 1997

Scanned with OKEN Scanner

Redactor de carte: Leocadia Georgeta Carp

Tehnoredactare computerizată: Cătălina Albina

© Copyright 1997

ISBN 973-98006-9-6

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Mihai ȘELARU

Vasile BURLUI

PSIHOPATOLOGIE ȘI LITERATURĂ

PARADOXURILE NORMALITĂȚII PSIHICE (I)

EDITURA APOLLONIA
IAȘI, 1997

Aprecierea noțiunii de normalitate ține de criterii biologice, psihologice şi sociale, printre care cele de natură social-istorică ni se par deosebit de importante. În acest sens, Lucian din Samosata aminteşte despre sciți, la care era cultivat sentimentul prieteniei, notând în acest sens că: "*...în prietenie, sciții întrec nespus de mult pe helleni în felul cum ştiu să fie credincioşi prietenilor şi că prietenia se bucură de o mare prețuire*".

Autorul mărturiseşte că: "*Îi credeam neprimitori de oaspeți şi sălbatici, stăpâniți întotdeauna de ură şi de porniri mânioase, nearătându-se prieteni nici măcar față de rudele lor cele mai apropiate. Şi mă întemeiam în judecata mea pe câte ni se povestesc despre ei, mai cu seamă în legătură cu obiceiul scitului de a-şi mânca tatăl, după moartea acestuia*". Deci, conform tradițiilor şi obiceiurilor sciților, acest obicei "*de a-şi mânca tatăl după moartea acestuia*" era o stare şi o practică "normală", ceea ce, evident, pentru zilele noastre, aceasta ar fi o enormitate, o crimă abominabilă şi considerată ca o conduită aberantă sau de tip alienant, psihotic.

Suntem obişnuiți, pe de altă parte, să considerăm personalitatea ca un sistem armonios atunci când o privim global, dar nu şi fără riscul de a-i explora doar suprafețele. În realitate, personalitatea, oricât de unitară şi armonioasă ne-ar apare la prima vedere, este o structură profund contradictorie şi de o diversitate impresionantă în manifestările sale

Scanned with OKEN Scanner

asociative sau disociative normale şi concret-individuale. Privită în intimitatea structurilor sistemului psihic uman însă, personalitatea ne apare ca un univers încă puţin cunoscut, de relaţii dinamice cu configurări dominante imprevizibile şi greu explicabile, realizate de relaţii dinamice cu constructe dominante, imprevizibile şi greu explicabile, de interrelaţiile funcţionale subliminare nivelului de integrare conştientă şi care constituie procesualitatea intrapsihică particulară fiecărei individualităţi. În acest sens, edificatoare ni s-au părut cele consemnate de J. J. Rousseau în **Confesiunile** sale: "*Două însuşiri aproape cu neputinţă de aliat se întâlnesc în mine, fără să-mi pot da seama în ce fel: o fire foarte aprinsă, cu pasiuni vii, nestăvilite şi idei care se nasc greu, încâlcite şi care apar totdeauna cu întârziere. S-ar putea spune că inima şi creierul meu nu aparţin unuia şi aceluiaşi individ. Simţirea îmi năvăleşte sufletul mai iute ca fulgerul; dar în loc să mă lumineze, mă arde şi mă orbeşte. Simt totul şi nu văd nimic. Mă înflăcărez, dar rămân năuc; trebuie să am gheaţă în vine ca să pot gândi. Ceea ce e mai uimitor este că am totuşi măsură, putere de pătrundere, ascuţime chiar; numai să fiu ascultat: fac excelente improvizaţii jucându-mă, dar pe îndelete n-am făcut şi n-am spus niciodată ceva care să valoreze...*

Această încetineală de a gândi, unită cu această iuţeală de a simţi, o încerc nu numai în conversaţie, dar chiar când sunt singur şi când scriu. Ideile mi se îmbină în cap cu o greutate de necrezut: ele mişună acolo surd, dospesc până mă ameţesc, până la fierbinţeală, până mă fac să tremur; dar în toată această răvăşeală nu văd nimic limpede, nu sunt în stare să scriu un cuvânt, trebuie să aştept. Pe nesimţite, acest mare vârtej se potoleşte, acest haos se descurcă, fiecare lucru se aşează la locul lui, dar încet şi după o lungă şi încâlcită frământare" (J. J. Rousseau - **Confesiuni**, Edit. pentru literatură, vol. I, Bucureşti, 1969, pp. 146-147).

Scanned with OKEN Scanner

Această frământare fierbinte, acest clocot al nebuloasei preconceptelor, care-i apar scriitorului ca un haos, ca un "mare vârtej" ce asaltează porțile conștiinței și gândirii, și fără a le perturba, își capătă limpezimea după "încâlcita frământare" care sfârșește atunci când ceea ce este neclar, preconceptual, se cunună cu cuvântul sub soarele liniștit al conștiinței și gândirii în corelație cu informațiile depozitate de istoria lumii și de propria experiență existențială. Până să se ajungă la această limpezire a furtunoasei "răvășeli", starea de hiperemotivitate face ravagii până la amețeala aceea fierbinte de care vorbește autorul. În toate acestea este, desigur, o dizarmonie între afectivitatea tumultoasă care pune stăpânire pe conștiință, până acolo încât nu mai dă posibilitatea gândirii să se organizeze fluent. Această dominare afectivă aparent anormală pune stăpânire inclusiv pe actele verbomotorii, ceea ce face ca ritmul lent al gândirii (bradipsihia) să se manifeste cu aceeași lentoare în conversație (bradilalie).

Hiperemotivitatea exacerbată implică și nu perturbă în cazul lui Rousseau perceperea corectă a lumii și a oamenilor care, deși sunt receptați în aceeași atmosferă de învălmășeală și de imprecizie, totuși, ulterior, totul se organizează cu mare precizie: "*Dar nu numai că-mi exprim greu ideile*, - notează mai departe J. J. Rousseau - *ci le și primesc greu. Am studiat oamenii și mă socot un observator destul de bun; totuși, nu știu să văd nimic din ceea ce văd; nu văd bine decât ceea ce-mi amintesc și nu am deșteptăciune decât în cele ce vin din amintirile mele. Din tot ce se vorbește, din tot ce se face, din tot ce se petrece în prezența mea nu înțeleg nimic, nu pătrund nimic. Semnul exterior este singurul care-mi reține atenția. Dar mai pe urmă totul îmi revine în minte; îmi amintesc locul, timpul, glasul, privirea, gestul, împrejurarea, nimic nu-mi scapă. Atunci, pornind de la ceea ce a spus sau a făcut cineva, ajung la ceea ce a gândit și rareori se întâmplă să mă înșel*" (**ibidem**, pp. 148-149). Toate acestea nu constituie semne de anormalitate, evident.

Scanned with OKEN Scanner

Pe de altă parte, noțiunea atât de paradoxală despre normalitate, dacă o raportăm la ideal, este imposibil de definit și atunci fără îndoială că: "*Normalul este ceea ce găsești doar arareori. Normalul este ideal. Este imaginea care ți-o faci despre media caracteristicilor omenești și e greu de presupus că-i vei găsi pe toți oamenii într-unul singur... Egoism și bunătate, idealism și senzualitate, deșertăciune, timiditate, dezinteres, curaj, lene, nervozitate, îndărătnicie și neîncredere, toate pot coexista într-o singură făptură, alcătuind o armonie plauzibilă*" (W. Somerset Maughann - **Bilanț**, Edit. Univers, București, 1982, p. 52).

Acuitatea observației condițiilor și structurilor personalității normale evidențiază coexistența, incompatibilă aparent, a contrariilor chiar în comportamentul normal: "*Cred că ceea ce m-a impresionat mai cu seamă la oameni e lipsa lor de consistență. N-am văzut niciodată caractere dintr-o bucată. M-a uimit cum trăsături incompatibile pot coexista la una și aceeași persoană, într-o armonie totuși verosimilă. M-am întrebat adesea cum poți afla la una și aceeași ființă caracteristici în aparență ireconciliabile. Am cunoscut excroci capabili de mari sacrificii, hoți cu o fire blândă și târfe de o cinste ireproșabilă. Dar atât de înrădăcinată este convingerea fiecăruia că e unic în lume și privilegiat, încât simte că, oricât de blamabil ar apărea în ochii celorlalți, ceea ce face el este cel puțin scuzabil, dacă nu normal și drept*" (**ibid**. pp. 43-44).

Lipsa de consistență a unei personalități oarecare nu depinde numai de nivelul calitativ temperamental-caracterial de integrare ideo-afectivă, de relația optimală dintre ideație și afectivitate, de optimumul interfuncțional al proceselor psihice, de corelația optimală dintre atitudine și aptitudine, de relația armonică dintre temperament și caracter, de nivelul proceselor relaționale de a regla integrala tendințelor noopsihice sau pulsiunilor primare și de a le comuta voliționál în activitate sau nonactivitate, de nivelul

Scanned with OKEN Scanner

calitativ al motivațiilor şi trebuințelor, de capacitatea de a se autoconduce şi de a lua deciziile cele mai importante, de nivelul şi calitatea sa de a amâna sau suspenda explozivitățile instinctiv-emoționale primare (dacă avem în vedere, aşa cum spunea P. Janet şi apoi M. Ralea, că amânarea este conduita specific umană), dar în acelaşi timp **interesează modul cum se realizează concret fiecare personalitate** şi, din acest punct de vedere, **caracterul** ocupă un loc privilegiat, alături de structura temperamentală, în cadrul personalității. Spunea cineva că nici un popor nu duce lipsă de personalități remarcabile, de oameni capabili de acțiuni impresionante, însă ceea ce se întâlneşte mai rar sunt marile caractere atât de necesare în condiții excepționale, totdeauna necesare şi scoase la iveală îndeosebi în perioadele de criză sau de cumpănă prin care poate trece un individ, o colectivitate sau o națiune.

Pe de altă parte, dacă ne referim la individul uman, concret, uneori cu ciudățeniile sale, şi nu considerat în mod abstract, nu vom găsi oameni absolut perfecți - (acesta este omul ideal pe care practic nu-l întâlnim, deşi societatea pretinde şi aşa ceva). Fiecare personalitate, oricât de genială ar fi, îşi are umbrele şi penumbrele sale, fără a mai vorbi de oamenii obişnuiți care-şi au meritele, părțile lor pozitive, dar şi păcatele sau părțile lor negative. Putem afirma că atât armonia, cât şi dizarmonia structural-funcțională intra-psihică, precum şi cea relațională interumană, nu sunt şi nici nu pot fi calificate ca absolute. Important este ceea ce predomină şi dacă o dizarmonie este totală, ca în cazul personalităților patologice, atunci va avea de suferit atât individul, cât şi societatea, cu atât mai mult dacă individul prezintă o situație decizională privilegiată.

Pe de altă parte, se discută dacă din punctul de vedere al criteriilor axiologice se cuvine a fi discutată normalitatea, deşi: *"Nimic nu-i mai frumos ca bunătatea şi am arătat de multe ori câtă*

Scanned with OKEN Scanner

bunătate există la oamenii care, potrivit criteriilor obişnuite, sunt condamnaţi fără cruţare. Am ţinut să arăt acest lucru pentru că l-am constatat. Ba chiar mi s-a părut că strălucea mai puternic la ei pentru că era înconjurată de întunecimea păcatului. Consider de la sine înţeleasă bunătatea celor buni şi mă amuză când le descopăr defectele sau viciile; sunt mişcat când văd bunătatea celui rău şi sunt destul de dispus să ridic îngăduitor din umeri la ticăloşia lui. Nu sunt paznicul fratelui meu. Nu mă pot hotărî să-mi judec semenii; mă mulţumesc să-i observ. Iar obser-vaţia m-a dus la concluzia că, la urma urmelor, nu există o diferenţă atât de mare între buni şi răi, cum ar dori moraliştii să ne facă să credem" (W. Gomerset Maughann - **Bilanţ**, Edit. Univers, Bucureşti, 1982, p. 44).

Desigur că în afirmarea normalităţii se presupune "judecarea semenilor", însă regulile de conduită se împlinesc de oamenii corecţi în raport de exigenţele sociale şi de nivelul lor de integrare ideo-afectivă:

"A avea idei e pasionant, dar primejdios când nu le ai în număr destul de mare ca să le atribui exact importanţa pe care o merită şi să fii lucid cu privire la valoarea lor. Oamenilor cu idei puţine li se pare foarte greu să nu şi le contemple cu un respect nemărginit" (W. Somerset Maughann - **Bilanţ**, Edit. Univers, Bucureşti, 1982, p. 108) şi cu atât mai mult când au "idei fixe" (n.a.).

Se pare că unitatea şi armonia funcţională şi structurală intrapsihică este pregnant evidenţiată de I. L. Caragiale:

"*La fiinţa vie* - scrie I. L. Caragiale - *organismul material este aşa întocmit, încât nici un organ îndeosebi nu e independent şi n-are niciodată o funcţiune de sine stătătoare; organele au importanţă prin anumitul concurs ce-l dau pentru menţinerea întregului complex; oricât ar fi unul chiar absolut indispensabil şi altul nu tocmai, menţinerea întregului complex este mijlocul, scopul este viaţa; fără de dânsa, organele nu mai au raţiune de a*

Scanned with OKEN Scanner

fi, ele se desfac, se risipesc şi se topesc în largul naturii, dacă nu mai pot susţine o viaţă deosebită. Tot aşa şi cu opera de artă".

Organismul - ca şi o operă de artă - este un tot unitar, şi de aceea în structura şi funcţionalitatea sa nimic, nici un sistem şi nici o funcţie nu pot fi etichetate ca superioare sau inferioare în realizarea acestui sistem complex care este fiinţa şi al cărei scop este viaţa, fiinţarea. Toate acestea însă implică în mod necesar acţiunea, creaţia, orientată motivaţional, conştient şi totodată inconştient, spre realizarea imperativelor asimilator acomodative impuse de însăşi existenţa omului în şi prin oameni, în natură şi societate, dimensiuni sub imperiul cărora trăim.

Expresia exterioară a creativităţii bio-psiho-sociale a fiecărei fiinţe umane este redată prin însăşi creaţiile sale materiale şi spirituale, realizate diferenţiat valoric sau nonvaloric în raport de nivelul, capacităţile, aptitudinile sale de integrare ideo-afectivă şi spirituală.

În acest sens, procesul de creaţie reprezintă o afirmare a ceva nou şi o negare totodată. Calitatea acestor acţiuni de afirmare şi negare depinde, în ultimă instanţă, de optimumul funcţional - la nivelul uman - dintre aptitudini, talent şi atitudini. Normalitatea admite aceste diferenţe individuale şi nu este abnormă corelarea la nivel mediocru dintre atitudini şi aptitudini la un individ dat. Abnormă apare însă "intenţia", "tendinţa" de a se cătăra acolo unde nu poate ajunge; după cum abnormă este considerarea şi promovarea mediocrităţii ca normă ideală. Din acest punct de vedere, societatea comite asemenea rebuturi - în perioade de criză - aşa cum însăşi natura creează rebuturi printr-o "rea întocmire de organe". I. L. Caragiale subliniază ca abnormă nepotrivirea pe care o realizează natura creând monştrii neviabili, aşa cum, în artă, rebutul poate apare din nepotrivirea expresiei cu intenţia creatorului.

Scanned with OKEN Scanner

Expresia - adică forma exterioară, organele materiale - nu au raţiune de a fi dacă ea nu face să trăiască o intenţiune.

Natura are o lege care o obligă să alcătuiască elementele aşa potrivit, încât din echilibrul şi concursul organelor materiale să se poată menţine flacăra vieţii. Atunci când natura, în zorul nepătruns al vastei sale fabricaţiuni, scoate, din distracţie ori din pripă, o rea întocmire de organe, improprie intenţiei de funcţionare, ea se grăbeşte să spargă exemplarul, aruncă fărâmiturile monstrului neviabil în topitoare, pentru ca să le toarne mai târziu într-un tipar normal.

Aceeaşi lege pentru opera de artă ca pentru fiinţe.

Dacă expresia normală nu poate îmbrăca potrivit intenţiunea, opera este un monstru neviabil; expresia se topeşte în vânt, ea nu înseamnă nimic; fiindcă ea nu este scopul, ea este mijlocul, şi ca atare, în cazul acesta, nu poate servi la nimic.

Aşadar, potrivirea organelor cu viaţa; în natură - potriveala expresiunii cu intenţia în artă.

Precum viaţa nu poate în natură să îmbrace o structură de dimensiuni, de proporţii şi relaţii de economie intimă supuse imperiului necesităţii, asemenea intensiunea artistică, pentru existenţa şi menţinerea ei proprie, trebuie să îmbrace o formă de expresie, o structură materială cu dimensiuni, proporţii şi relaţii de economie intimă absolut necesare.

De câte ori considerăm bine fenomenul ce-l numim viaţă, rămânem pătrunşi de un adânc sentiment de uimire.

"*... Un sentiment analog ne cuprinde în faţa unei opere de artă... Şi pentru aceea, acelaşi atribut se cuvine să acordăm şi uneia ca şi alteia dintre aceste două puteri - pe amândouă le numim egal, şi cu drept cuvânt creatoare*" (I. L. Caragiale - **Câteva păreri (despre artă)**, în *Axiologie românească*, culegere, de M. Măcin, Edit. Eminescu, Bucureşti, 1982, pp. 107-108).

Ca atare, organismul normal este un sistem ca şi opera de artă,

Scanned with OKEN Scanner

cu o anumită formă, dimensiune, proporții și interrelații intime, funcționale și creatoare, care asigură echilibrările întregului sistem complex ca unitate necesară vieții. Pentru aprecierea normalității este deci de luat în considerare inclusiv capacitatea creatoare manifestată în ansamblul funcțional al personalității, ca formă de manifestare și existență specific umană, deși pe de altă parte sunt creatori, chiar geniali, însă ca structură de personalitate pot fi profund dizarmonici.

Există, în acest sens, persoane cu o mare capacitate de a opera în domeniul proceselor psihice senzitivo-senzoriale, cu capacitate de transpunere ideo-afectivă în planul reprezentărilor atât de vie, încât impregnează structurile personalității cu o veritabilă trăire potrivit cu firea fiecărui individ în parte și totodată cu o detașare corespunzătoare de realul sensibil, de care nu se desprinde totuși aberant sau alienant ci, dimpotrivă, se detașează spre a se apropia de real. În sensul celor spuse, sunt demne de amintit, iarăși din **Confesiunile** lui J. J. Rousseau, trăirile în imaginar pe care le-a încercat inițial, în mod normal, față de pulsurile firești ale adolescenței, ceea ce a dus la crearea consecutivă a unei "predispoziții" de a se refugia în domeniul lumii imaginației creatoare nu numai pe baza unei capacități psihoplastice particulare adolescenței, dar prezente și la unele persoane adulte. De aceea considerăm că oricât de "abnormă" sau de "ciudată" ar apare o anumită trăsătură psihică, prin ea însăși, această trăsătură psihică nu poate conferi și nu se poate institui drept criteriu de afirmare a anormalității fără a ține cont de vârstă:

"*În această stare ciudată* (de trăire pulsională - n.a.), *imaginația mea neliniștită luă o formă care mă salvă pe mine însumi și-mi potoli senzualitatea născândă; aceasta consta în a mă hrăni din situații ce mă otrăviseră în cursul lecturilor, răscolindu-le, schimbându-le, potrivindu-le cu firea mea în așa fel că devenii unul din personajele pe care le închipuiam, că mă vedeam*

Scanned with OKEN Scanner

întotdeauna în situațiile cele mai plăcute pentru mine, în sfârșit că starea fictivă în care mă trezeam până la urmă făcea să uit starea mea reală de care eram atât de nemulțumit. Această pasiune față de pricini imaginare și această ușurință de a mă lega de ele sfîrșiseră prin a mă dezgusta de tot ceea ce mă înconjura și-mi sădiră acel gust al singurătății ce mi-a rămas pentru totdeauna de atunci încoace. Se vor vedea de multe ori în cele ce urmează bizarele consecințe ale acestei predispoziții atât de mizantropă și atât de sumbră în aparență, dar care pornește de fapt dintr-o inimă prea afectuoasă, prea caldă, prea iubitoare, care, negăsind ființe care să-i semene, este silită să se îndoape cu ficțiuni. Mi-e deajuns, deocamdată, că am descifrat originea și prima cauză a unei înclinări ce-a transformat toate pasiunile mele și care, conținându-le prin ele însele, m-a făcut totodată leneș în a făptui, din prea multă patimă de a dori" (J. J. Rousseau - **Confesiuni**, vol. I, Edit. pentru literatură, București, 1969, p. 52). Revenind asupra acestei trăsături, scriitorul precizează mai departe:

"*Având în vedere o imaginație destul de bogată spre a împodobi cu himerele ei orice stare și destul de puternică spre a mă transpune, ca să spun astfel, după bunul meu plac, dintr-una într-alta, mă interesa prea puțin să știu în care anume aș fi fost de fapt*" (**ibidem**, p. 55).

Față de aceste trăiri, de coborâre a dorințelor la nivelul rădăcinilor vieții, ne întrebăm dacă o asemenea trăire este normală sau anormală. Dacă ne raportăm la vârsta acestor experiențe intime, ni se pare că asistăm la un fenomen psihosomatic normal. Dacă raportăm această transpunere, acest salt al imaginarului în domeniul somatic, la numărul indivizilor de aceeași vârstă, vom constata că în stare de conștiință hipnoidă, aparent clară, puțini adolescenți au o asemenea capacitate de somatizare a plăcerii psihice și că cei mai mulți o defulează în cursul somnului natural.

Scanned with OKEN Scanner

Normalitatea este şi într-un caz şi în altul

În faţa renunţării la obiectivarea subiectivităţii, ne întrebăm dacă nu cumva avea dreptate Emil Cioran atunci când consemna următoarele:

"*Cea mai mare prostie pe care a conceput-o mintea omenească este ideea de eliberare prin omorârea dorinţei. De ce să pui frâne vieţii, de ce să o distrugi pentru un câştig atât de puţin fecund, cum este cel al unei indiferenţe totale, al unei eliberări care nu înseamnă nimic? Cu ce îndrăzneală mai poţi vorbi de viaţă după ce ai nimicit-o complet în tine? Am mai multă stimă pentru un om cu dorinţe contrariate, nenorocit în dragoste şi disperat, decât pentru un înţelept rece, de o impasibilitate orgolioasă şi respingătoare. Nu pot concepe o lume mai antipatică decât una de înţelepţi*" (Emil Cioran - **Pe culmile disperării,** Edit. Humanitas, Bucureşti, 1990, p. 135).

În raport cu aceste opinii, desigur că putem să cerem unui adolescent sau unui tânăr să-şi folosească în mod optimal inteligenţa - atâta cât o are - dar nu le putem cere să fie şi înţelepţi la această vârstă sau să ucidem în ei dorinţa şi să punem la tot pasul frâne de tot felul vieţii. A tranşa în aceste condiţii normalitatea şi a găsi criterii de afirmare a anormalităţii este dacă nu imposibil, cu siguranţă însă extrem de dificil, deoarece pentru fiecare caz în parte trebuie disecat individul concret şi nu considerat în mod abstract sau ca un "caz" şi, bineînţeles, inclusiv în funcţie şi de nivelul şi capacitatea de integrare ideo-afectivă, ca şi de dezvoltare a conştiinţei de sine.

Imaginaţia creatoare este o trăsătură particulară omului, însă este deosebit de bogată în cazul creatorilor de artă, ştiinţă etc., fără a ne apare ca o trăsătură anormală într-un ansamblu psihic armonic structurat. Există însă şi o imaginaţie creatoare patologică.

Dostoievski, descriind eroul său Stepan Trofimovici Verhovenski - din **Demonii** - care niciodată "... *nu s-a aflat nici măcar sub supravegherea autorităţilor*", dar căruia îi plăcea să

Scanned with OKEN Scanner

apară drept surghiunit şi ca o personalitate de "*... pe firmamentul vieţii publice*" sau "*... trecut de către unii oameni prea grăbiţi din acea vreme chiar printre unele figuri proeminente*", era în realitate victima propriei imaginaţii patologice şi care "*... se grăbise febril să-şi vâre în cap, odată pentru totdeauna, ideea că întreaga lui carieră a fost iremediabil distrusă de «vârtejul unui concurs de împrejurări»*.". La drept vorbind, adevărata cauză care a determinat această schimbare bruscă de ocupaţie a fost propunerea de a se ocupa de educaţia copilului unei bogate familii. **Evidenţiind particularitatea imaginativă, interpretativă, mitomanică a lui Verhovenski**, scriitorul conchide: "*Ca să vezi unde-l poate duce pe om puterea imaginaţiei! El însuşi a crezut sincer toată viaţa că în unele sfere sus-puse este considerat primejdios şi privit mereu cu suspiciune, că cel mai mic pas al său este cunoscut şi înregistrat şi că fiecare din cei trei guvernatori, care s-au succedat la cârma guberniei noastre în decursul ultimilor douăzeci de ani, sosea în localitate perfect edificat asupra persoanei lui, prevenit de anumite sugestii venite de sus şi înarmat la preluarea funcţiei cu instrucţiuni speciale în privinţa lui. Să fi încercat careva în acea perioadă să-i demonstreze excelentului nostru Stepan Trofimovici, pe baze de probe incontestabile, că de fapt n-are a se teme de nimic! Ei bine, omul s-ar fi simţit, desigur, profund atins în amorul său propriu. Şi când te gândeşti că era un om foarte inteligent şi înzestrat...*" (F. M. Dostoievski - **Demonii**, Edit. Cartea Românească, Bucureşti, 1981, p. 11).

Dostoievski subliniază că Stepan Trofimovici a intrat în acest rol din dorinţa iniţială de a realiza ceva şi apoi de a fi cineva. Acest rol "*... îl juca cu atâta pasiune şi dăruire de sine, încât n-ar fi fost în stare să renunţe la el nicicând, ba mi se pare că nici n-ar fi putut trăi fără să-l joace. Departe de mine gândul de a-l compara cu un comediant, ferit-a sfântul!, mai ales că mie personal îmi inspiră multă stimă. Era la el mai degrabă o chestiune de obişnuinţă, sau*

Scanned with OKEN Scanner

mai bine zis de înclinație statornică și generoasă, care îl prinsese încă din anii tinereții, când se legăna în visuri ademenitoare în privința viitoarei sale poziții sociale, și care îl înfățișa într-o aureolă de splendidă atitudine civilă. Astfel, îi plăcea mult situația sa de «persecutat» și ca să zicem așa, de «surghiunit». Acești doi termeni despre care se știe că sunt, într-o anumită accepțiune, aureolați de o strălucire clasică, l-au captivat odată pentru totdeauna și, înălțându-l treptat în proprii săi ochi, l-au făcut de-a lungul atâtor ani să se vadă în cele din urmă ridicat pe un fel de piedestal care îi măgulea foarte tare amorul propriu", de tip imaginativ paralogic.

Fiecare persoană posedă capacitatea imaginativă creatoare, însă atunci când imaginația creează - conștient sau nu - situații ce nu corespund realității, este vorba, în cel mai fericit caz, de minciună, care, în mod obișnuit, are un scop utilitar, adaptativ uneori, deși minciuna este exclusă de bunul simț ca și de orice morală. Minciuna, paradoxal, face parte din viața noastră și nu credem că există persoană care să nu fi mințit pe cineva măcar o dată în viață. Dar aceste mici și nevinovate neadevăruri nu se constituie ca o trăsătură constantă, cronică, nu au frecvență diurnă pentru omul normal, minciuna fiind doar un accident, un subterfugiu nevinovat folosit doar pentru a ieși dintr-o situație jenantă. În altă ordine de idei, pentru copil, așa-zisele minciuni sunt expresia unei atitudini ludice normale copilăriei sau un mijloc de a capta atenția sau compasiunea anturajului. Dar și în cazul copilului îndeosebi după vârsta de 6-7 ani, utilizarea minciunii cu o frecvență mare și pe o durată de timp mai largă poate atrage atenția asupra unei conduite abnorme în devenire și care are cele mai multe șanse de a fi corijată prin mijloace educative adecvate.

Imaginația creatoare abnormă sau paralogică poate să se manifeste însă la copil, adolescent sau adult, ca urmare a unui sentiment de neîmplinire sau de frustrare, dar și ca urmare a unui fond bazal de personalitate hiperemotivă, anxioasă, sau cu tendința

Scanned with OKEN Scanner

interpretativ egocentrică, ceea ce face ca imaginarul să se încorporeze în structurile intrapsihice dominant şi uneori ca dominantă ireversibilă, încât ceea ce iniţial a fost doar o impresie să se dezvolte într-o structură abnormă, aberantă sau alienantă. Intrarea în acest rol al lui Stepan Trofimovici este ilustrativă în sensul celor discutate mai sus. În cazul eroului dostoievskian, a avut loc un proces lent de *dezvoltare abnormă interpretativă cu caracter aberant*. O altă particularitate abnormă descrisă la personajul său este reprezentată de unele trăsături patologice de tip conversiv.

În acest sens, capacitatea structurilor imaginative ale lui Stepan Trofimovici era atât de pronunţată, încât somatizarea, conversiunea trăirilor psihice era ca un corolar isteroid ce însoţea posibilităţile de reactualizare a unor trăiri pe care aparent le uita prea repede, pentru ca - după o perioadă de incubare intrapsihică - evenimentul conflictual să se actua-lizeze prin manifestări digestive: "*...abia peste o săptămână, poate peste o lună sau chiar peste o jumătate de an, amin-tindu-şi subit de vreo expresie din cele folosite într-o ase-menea scrisoare, apoi scrisoarea întreagă cu toate amă-nuntele, sângele îi năvălea în obraz de ruşine şi se simţea atât de zguduit, încât dădea în diaree. Aceste crize spontane, în genul holerinei, prin care culminau câteodată şocurile sale nervoase, erau o particularitate curioasă a organismului lui Stepan Trofimovici*" (**ibidem**, p. 20).

Fragmentul de mai sus relevă particularitatea abnormă de reactivitate psihosomatică a eroului lui Dostoievski, care constă în faptul că relaţiile normale dintre psihic şi corp deosebit de strânse, existente la orice om normal, erau perturbate în cazul său. Subliniem că nu există o trăire ideo-afectivă mai accentuată sau oricât de puţin evidentă, conştientă ca şi inconştientă, care să nu influenţeze negativ însăşi mecanismele fiziologice şi, respectiv, nivelul funcţional al organismului, precum şi dinamica morfo-

Scanned with OKEN Scanner

funcțională cerebrală și prin intermediul acesteia, în mod emergentiv, însăși activitatea psihică. În exemplul de mai sus este ilustrată capacitatea saltului ideo-afectiv din domeniul psihicului în domeniul vieții somatice, de somatizare a ideilor, particulară isteriei, cum arată S. Freud, dar nu numai isteriei, după opinia noastră. Este o structurare contradictorie aici.

André Gide nota referitor la contradicțiile normale ale personalității:

"Unii tineri fac mari sforțări, oarecum caraghioase, de a reduce contradicțiile pe care le simt ridicându-se în ei sau în fața lor, fără să priceapă că scânteia vieții n-ar putea țâșni decât între doi poli contrari și cu atât mai frumoasă și mai puternică cu cât e mai mare distanța dintre ei și cu cât fiecare din acești poli rămâne încărcat cu o opoziție mai bogată" (A. Gide - **Jurnal**, Edit. Univers, București, 1970, p. 309). Această permanentă ciocnire a tendințelor, moti-vațiilor, atitudinilor și opțiuniilor, a energiilor, fac parte în fond din viața noastră și sunt, totodată, atitudini normale în fața vieții:

"Când se afirmă că viața e bună sau când se afirmă că viața e rea, se susțin niște lucruri lipsite de orice sens. Trebuie să se spună că viața e și bună și rea, în același timp, căci ideea despre bun și rău ne-a venit prin ea și numai prin ea. Adevărul este că viața e delicioasă, oribilă, fermecătoare, groaznică, dulce, amară, că viața e tot" (Anatole France - **Grădina lui Epicur**, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1983, p. 28) și, pe de altă parte, nu-i mai puțin adevărat că:

"Oricât de decăzut ar fi, omul pretinde - măcar în mod inconștient, instinctiv - să-i fie respectată demnitatea lui de om" (F. M. Dostoievski - **Opere,** vol. III, Edit. Univers, București, 1967, p. 519), oricât de contradictoriu ar fi el.

Din alt punct de vedere, natura și cultura fabrică individul uman, omul, dar calitatea uneia sau altei componente nu poate

Scanned with OKEN Scanner

singură defini normalitatea decât în ansamblul optimal structurat al personalității:

"*Sufletul omului, gradul lui de sensibilitate și receptivitate n-ai cum să le măsori, n-ai cum să le aduci la un numitor comun. Aici nu pot exista nici tipare, nici cala-poade. Nici chiar învățătura și gradul de cultură nu pot servi drept criterii de apreciere*", spunea Dostoievski, referindu-se la deosebirile dintre nobil și mujic, considerați abstract, în afara unor "*condiții concrete care nu pot fi înțelese decât în contact direct cu realitatea*" (F. M. Dostoievski - **Opere,** vol. III, E.L.U. București, 1967, p. 669), cu granitul sau lutul din care este clădită personalitatea.

A. Camus (**Eseuri**, Edit. Univers, București, 1976, p. 186), vorbește despre nobilul Chamfort și despre faptul că **Maximele** și **Anecdotele** sale compun "*un fel de roman neorganizat*", al cărui erou este chiar Chamfort și al cărui caracter are dimensiunile tragicului, constituit din voință și pasiune, însă al cărui suflet este profund contradictoriu: "... *în personajul lui Chamfort exista, în primul rând, acea vocație tragică ce îl va împiedica mereu să creadă într-o societate și acea susceptibilitate a inimii care îl va opri să intre într-o lume unde originile sale ar risca să fie contestate. Se numără printre acei oameni împinși, în același timp, de o seamă de virtuți nobile și strălucite care îi fac capabili să cucerească totul și de aceea, altă virtute, mai amară, care îi determină să nege chiar și ceea ce abia au cucerit*" (**op. cit.**, p. 186).

"*Universul în care trăiește fiecare individ* - scrie A. Huxley - *este constituit în parte din ereditate, în parte din deprinderi dobândite. Un om poate să se fi născut cu o puternică tendință de a trăi într-un anume soi de univers și nu în altul; dar aceste tendințe congenitale nu sunt niciodată absolut exclusiviste. Cosmosul în care trăiește fiecare dintre noi este, cel puțin în aceeași măsură, produsul educației, cât și al moștenirii*

Scanned with OKEN Scanner

fiziologice; deprinderea şi repetările de o viaţă întreagă îi determină forma şi conţinutul. Graniţele acestui cosmos sunt fixate printr-un soi de Tratat de la Versailles lăuntric. Dar un tratat de care Natura refuză să se lase legată în mod rigid şi permanent. Când omul natural, cu încărcătura lui normală de ereditate, simte nevoia să-şi recunoască Parlamentul propriului său spirit, sau să declare război unuia dintre Glorioşii săi Aliaţi, sau să răstoarne Biserica sa personală, atunci o face cu sau fără mustrări de cuget, până când acţiunea ilegală produce, la momentul cuvenit, o reacţie către legalitate, iar omul se simte dator să-şi satisfacă din nou tratatul" (A. Huxley - **Şi restul e tăcere**, Edit. Univers, Bucureşti, 1977, p. 254).

Ne place mereu să spunem că omul este o îmbinare, până la interasimilare fascinantă, de natură şi cultură, că omul este sinteza unică a macrocosmosului natural cu cel al culturii şi civilizaţiei din care rezultă caracterul. Totul este adevărat, dar din această realitate uită, cel mai adesea, pe de o parte că structurarea armonică sau dizarmonică a fiinţei umane, oricât de mult am idealiza-o, depinde atât de natură, cât şi de civilizaţie şi de cultură. Viaţa şi tendinţa înscrisă în structurile sale de a trăi depind de modul în care este construit omul, atât de către natură, cât şi de către cultură. Şi natura, şi cultura produc însă rebuturi la nivelul umanului, iar manifestările acestor rebuturi pot dezorganiza aberant sau alienant unitatea structural-funcţională indisociabilă biologică, psihologică şi socială a omului. Fiecare om îşi are slăbiciunile, sensibilităţile, punctele sale vulnerabile, pe de altă parte însă nu toate aceste trăsături deficitare duc în mod inevitabil la dizarmoniile totale şi profunde biologice, de reactivitate psihică şi de adaptare socială dizarmonice. Pentru a se ajunge la o asemenea dizarmonie globală interfuncţională, intracorporală, intrapsihică şi de relaţionare socială, ceva trebuie să fie zdruncinat genetic sau "programat" în mod cronic, printr-un mediu viciat psiho-social, şi atunci

Scanned with OKEN Scanner

instanțele sale "parlamentare", caracteriale interi-oare, şi-au pierdut busola, iar "tratatele" - pe care ar trebui să le semneze cu lumea şi să le respecte - sunt anulate, denunțate aberant sau alienant. În aceleaşi considerente intră însăşi **capacitatea omului de a-şi însuşi sau nu ritmul impus de procesualitatea** adaptativă psiho-socială. Din acest punct de vedere, defazările dezadaptative în raport cu însuşirea ritmului se produc din motive biologice, psihologice sau sociale, la care se adaugă inseparabil dinamica ilikibiologiei şi ilikipsihologiei.

Ritmul alert, cadențat, în care se dezvoltă grăbit civilizația contemporană, bombardamentul informațional, rapiditatea cu care valorile, sub toate formele lor de exprimare, devin nonvalori, aduc omul într-o condiție inevitabilă de stress biologic, ideativ şi afectiv, de debusolare şi de angoasă sau de panică. Dacă mai adăugăm la acestea mizeria stresantă care însoțeşte ca o umbră condiția umană, fie că mizeria îşi are rădăcinile în timp sau este de natură sufletească, ori ține de condițiile sociale precare, materiale şi spirituale, atunci vom înțelege tragismul absurd al ființei umane şi efortul său prometeic şi normal de a se păstra sau nu în limitele umanului.

În acest ansamblu de condiții şi cerințe, de tendințe abisale sau de aspirații către înălțimi strălucitoare spirituale, cele mai simple întrebări de reglementare ale raporturilor noastre cu lumea naturală şi socială nu-şi găsesc încă aşa de uşor un răspuns optimal:

"Nu ştiu ce e bine şi ce e rău; ce e permis şi ce nu e permis; nu pot condamna şi nu pot lăuda. Nu este nici un criteriu valabil în această lume şi nici un principiu consistent... Am adesea senzația unei cunoaşteri integrale care epuizează întreg conținutul lumii, pentru ca altă dată să nu pricep nimic din ce se învârte în jurul meu". (E. Cioran - **Pe culmile disperării**, Edit. Humanitas, Bucureşti, 1990, p. 76). Şi totuşi, oamenii se comportă după o

Scanned with OKEN Scanner

serie de principii pe care îi învață viața, care țin de simțul și de logica vieții și care, în termenii moralei obișnuite, alcătuiesc bunul simț.

Dar, și este acest *dar* blestemat, reprezentat de boală, deoarece: "*Boala ne modifică aparatul de percepție și, în felul acesta, modifică universul în care trăim... Pentru scopuri practice, sociale, universul normal este, fără îndoială, cel mai comod; dar comoditatea nu este o măsură a Adevărului. Omul sănătos trudește, având marele dezavantaj de a nu fi dezinteresat. Pentru el, lumea e un loc în care trebuie să se descurce, un loc în care cel mai adaptat să supraviețuiască, supraviețuiește. Fie că vrea, fie că nu vrea, el vede numai latura utilitară a lucrurilor. Pe când boala îl transportă pe om de pe câmpul de luptă unde se dă bătălia pentru existență pe un tărâm de detașare biologică; acolo el vede altceva decât utilul. Idiotul lui Dostoievski, prințul Mâșkin, era un epileptic. Fiecare dintre crizele lui era precedată de o apocaliptică experiență mistică. Gânditorii din școala lui Max Nordau ar «explica» aceste experiențe în termenii epilepsiei. De fapt, prin explicație, le-ar anula cu totul. Dar faptul că e însoțită de o criză, nu face revelația mai puțin credibilă, dimpotrivă, e cu atât mai credibilă. Deoarece criza detașează mintea bolnavului de la realitatea utilitară și-i îngăduie să perceapă, sau să creeze, o altă realitate mai puțin superficială și tendențioasă decât normala realitate cotidiană. (A fi în stare să vadă lucrurile în același fel dezinteresat, cu ochii copilului, ai zeului, ai generalului sălbatic, este marea distincție și privilegiul artistului. Artistul este un om care are revelații, fără a trebui să plătească pentru ele prin crize de epilepsie). Adepții lui Nordau, care văd totul* ***sub specie Podsnapitatis*** (adică utilitarist - n. a.), *nu-i pot ierta lui Mâșkin, și dacă-i pe așa, nici lui Shakespeare, Blake, Beethoven, faptul că văd lucrurile* ***sub specie Aeternitatis***" (A. Huxley - **Și restul e tăcere**, Edit Univers, București, 1977, pp. 282-284). Acest mod de a

Scanned with OKEN Scanner

imagina nu este anormal.

În dinamica atât de tumultuoasă a culturii şi respectiv a cunoaşterii şi explicării omului, principiile - sau criteriile după care a fost abordată normalitatea - s-au modificat permanent. Fiecare cultură, ca şi cultura universală, îşi are, în raport de fiecare epocă, dominantele sale valorice despre normalitate, din care doar unele rămân şi supravieţuiesc diverselor epoci prin care a trecut umanitatea.

Gândirea magică, mitică, religioasă, ştiinţifică sunt doar câteva din modalităţile, din unghiurile sub care a privit lumea şi a fost privit omul; şi totuşi cât de fascinante sunt aceste catedrale construite de oameni ca mărturie a evoluţiei spiritualităţii umane! De aceea considerăm, printre altele, că avea dreptate L. Blaga atunci când vorbea despre spaţiul şi spiritul mioritic şi tot atât de îndreptăţit era Constantin Noica când consemna cu strălucire spirituală: "*Ce splendidă pagină de istorie a spiritului în Sinoadele Ecumenice*" şi desigur că nu putem să nu fim de acord, tot cu C. Noica, atunci când, revenind către ultimele secole, efectua o sinteză pe cât de concisă, pe atât de cuprinzătoare: "*Omul a fost prins* **în** *şi reţinut* **de** *biologic*"; între 1800 şi 2000 (Fourastie) de economic: "*Azi redescoperim suferinţele noneconomice*" (C. Noica - **Jurnal**, Edit. Humanitas, Bucureşti, 1990, p. 214). Ceea ce este poate şi mai grav este că aceste suferinţe "noneconomice" au ca bază de lansare sărăcia şi mizeria sau opulenţa economică, toate determinând, într-un mod specific, alte tipuri de suferinţe fizice, psihice şi îndeosebi sociale, suferinţe care, în mod paradoxal, ameninţă să perturbe însăşi unitatea şi armonia individuală şi psiho-socială a tuturor naţiunilor. Aceasta a impus considerarea omului şi a societăţilor la nivel global, planetar, iar problematica poluării complexe nu mai este o simplă chestiune de ordin economic, ci poluarea biologică este concomitentă cu cea psihică şi cea socială, ceea ce conduce inevitabil la comportamente

Scanned with OKEN Scanner

proliferativ aberante, prin care omul răspunde, în sens dezadaptativ, tendințelor generale de organizare, prin dezorganizările ce apar în crizele ce se succed cu intervale de liniște din ce în ce mai scurte.

Considerarea normalității nu mai poate fi abordată doar numai din punctul de vedere al unor principii de conduită individuală, dar și universală și respectiv general valabile pentru toți și, deopotrivă, se impune abordarea omului ca totalitate de manifestări umane, biologice, psihologice și sociale, deci o abordare a lui **Homo totus** în manifestările sale concrete și privind omul din punctul de vedere al tuturor celor care i s-au luat, pentru ca omul să fie o **totalitate**, privită cu respectul cuvenit zeilor și cu răbdarea și înțelegerea pe care o oferim copiilor - îngerii noștri. Pentru aceasta avem nevoie de un plus de sentiment îndumnezeit pentru oameni, spre a-i ajuta să-și sfărâme limitele interioare prin libertate, și atunci poate va înflori, în plină splendoare a luminii, "nucleul liric al umanității", care, impregnând spiritualitatea umană, va permite mai multă ordine în sufletul fiecărui om, ca și în sufletul umanității. Avem, în egală măsură deci, nevoie de Iubire și de Rațiune.

În aceste demersuri .nu statisticile de inventariere a mediocrității expansive vor măsura umanul și respectiv normalitatea, ci vom avea o altă perspectivă, inclusiv asupra propriei personalități. De aceea considerăm că avea dreptate A. Huxley când scria că:

"Oamenii de talent ar putea fi înfățișați ca o categorie specială de indivizi cronici. Cel cu un surplus de minte este la fel de anormal ca și cel cu un minus de minte, și poate că e la fel de justificat să treacă drept nebun, din moment ce sănătatea e o chestiune de statistică. Există o categorie de oameni ultranormali, care încearcă o curioasă satisfacție în a afirma că toate marile personalități au fost oameni bolnavi sau scrintiți la minte; acesta e felul lor de a da frâu liber unei invidii firești, dar nu foarte

Scanned with OKEN Scanner

lăudabilă, felul lor de a se răzbuna pe cei ce le sunt superiori, pentru faptul că le sunt atât de manifest superiori. Dar chiar dacă s-ar dovedi că aceşti oameni au dreptate şi că toate geniile au fost nişte nevropaţi, nişte sifilitici sau tuberculoşi, faptul încă n-ar avea importanţă; chiar dacă Shakespeare ar fi fost tipul de om pe care un bun eugenist l-ar fi castrat de la prima vedere, el tot ar rămâne autorul lui ***Antoniu şi Cleopatra*** *şi al lui* ***Machbeth****. Mediocritatea urăşte pe cei buni pentru că sunt altfel decât ei. Dar lătrăturile mediocrităţii pot fi ignorate. Argumentele lor mă duc deçât la o singură concluzie: că oamenii de talent sunt deosebiţi de mediocrităţile podsnapiene şi că au acces liber la universurile pe care ereditatea şi deprinderile le-au închis grosului umanităţii. Acestora, boala le poate înlesni pătrunderea în universurile nonpodsnapiene de contemplare dezinteresată. Şi dacă fac acest lucru, atunci boala are o latură pozitivă. Dar, în orice caz, acţiunile şi operele de geniu rămân ceea ce sunt, indiferent de gradul de sănătate al autorilor lor. Demascările medicale la care procedează cei ultranormali sunt cu totul lipsite de importanţă şi ar fi pur şi simplu comice dacă demascatorii n-ar fi periculoşi prin numărul şi influenţa lor"* (A. Huxley - **Şi restul e tăcere**, Edit. Univers, Bucureşti, 1977, pp. 284-285).

A. Camus, care-şi cunoştea anarhia sa profundă, "*dezordinea, violenţa anumitor instincte, disgraţioasa stare de abandon...*" căreia i se lăsa pradă, spunea că "*opera de artă trebuie mai întâi să se slujească de aceste forţe obscure ale sufletului*" şi preciza mai departe că:

"*În artă, totul vine simultan sau nimic nu vine; nu există lumină fără flacără. Stendhal a exclamat cândva: «Sufletul meu e un foc ce suferă dacă nu arde cu mari flăcări». Cei care-i seamănă din acest punct de vedere nu ar trebui să creeze decât când sufletul le arde cu mari flăcări. Strigătul ţâşneşte drept din flacără, creându-şi cuvintele, care-l repercutează la rândul lor*" (A. Camus

Scanned with OKEN Scanner

- **Faţa şi reversul**, Edit. Rao, Bucureşti, 1994, p. 33).

Trăirile intense, sensibilitatea adusă până la paroxism, focul mistuitor care arde şi prinde în flăcările sale întreaga fiinţă, tensionarea emoţională care pune în stare de înaltă tensiune viaţa întreagă a marilor creatori, apar omului obişnuit ca stări sufleteşti neobişnuite. Fără aceste trăiri neobişnuite nu este însă posibilă creaţia adevărată, care face din artist un sfânt martirizat sau un geniu uneori inaccesibil şi greu de înţeles în normalitatea sa psihică, cea mai normală posibilă. Neînţelegerea acestor stări, care domină nemilos marile personalităţi, poate duce la perceperea lor - de către cei neavizaţi - drept nişte "originali", "bizari", sau, din nefericire, drept "anormali" sau, şi mai grav, drept "bolnavi psihici". Normalitatea psihică nu se cuvine a fi abordată în limitele strâmte al unei medii statistice, dar nici considerată doar după opiniile "savante" ale unor mediocrităţi ce se consideră "ultranormale" şi "superdotate" pentru a nu fi capabile să înţeleagă îndumnezeirea prin cuvinte a lumii, aşa cum o face numai geniul.

Oamenii care văd lumea cu ochii Marelui Creator şi-i zugrăvesc prin cuvinte sau culoare misterele sale profunde, înţelesurile ei neînţelese, tainele sale nedestăinuite, şi pătrund în adâncimile cele mai neştiute ale sufletului oamenilor, dezvăluindu-le măreţia şi dramatismul condiţiei umane, înălţimile sale luminoase, ca şi tenebrele sale atât de înfiorătoare, sigur că nu pot fi înţeleşi cu profunzimea şi veneraţia care li se cuvine, cu atât mai mult dacă în viaţa lor obişnuită, şi îndeosebi atât cât vieţuiesc, ne apar mai ales ca nişte oameni obişnuiţi, pe umerii cărora vedem doar povara unei vieţi aidoma cu a tuturor celorlalţi oameni.

Nu ni se par deloc abnorme spusele lui Giovanni Papini, care scria că: "*Poezia e înălţare spre divinitate, iar munca artistică este deja obârşie a creaţiei. Poet şi profet astăzi - Dumnezeu, poate, mâine!*". Viaţa unui creator este asemenea istoriei umane, un nesfârşit drum de victorii şi înfrângeri, o călătorie neîntreruptă în

Scanned with OKEN Scanner

vis şi realitate, un zbucium permanent al trupului şi al sufletului. De aceea nu ni se pare anormală mărturisirea aceluiaşi Giovanni Papini, după care: "*Numai împreună cu ei, cu geniile, cu cei mari, puteam să regăsesc şi să simt elanul care mă ducea spre înălţimi... Ei îmi dădeau* ***singura*** *mea hrană; fiecărui instinct al meu îi dădeau îndreptăţire; mă înviorau când eram pe punctul să amorţesc; îmi surâdeau cu ochii lor morţi din portrete, când strângeam între degetele mele uscate pana care alerga pe hârtie urmărind... firul unei idei sau graiul unei fantasme.*

Îi simţeam atât de apropiaţi, încât îi credeam cu totul ai mei, şi atât de vii în spirit, că nu-i priveam ca pe morţi, iar dacă îmi aduceam aminte că trupul lor e cenuşă şi pulbere, şi că vocile lor sunt mute pentru totdeauna, simţeam durerea de a-i fi pierdut prea devreme, de a nu-i fi cunoscut. Niciodată n-am urât moartea mai mult ca în asemenea clipe. Şi n-am iubit pe nici un om în carne şi oase, ca pe acele cadavre celebre, acoperite de lespezi şi secole. Şi câteodată mi se părea că sunt alături de mine, în odaie, sau că-i întâlnesc pe drumurile cele mai plăcute, de-a lungul fluviilor năvalnice sau a zidurilor coşcovite, şi am încercat să le vorbesc, să le spun întreaga mea patimă de îndrăgostit singuratic. Dar ei mă priveau în tăcere şi dispăreau dacă mă apropiam" (Giovanni Papini - **Un om sfârşit**, EPLU, Bucu-reşti, 1069, pp. 122-123).

Nu este lipsit de interes să amintim exemplul lui R. Wagner care, chinuindu-se să compună preludiul la **Aurul Rinului** şi aflându-se întins pe un pat după o boală febrilă, la un moment dat, atunci când tensiunea creatoare atinsese punctul de maximă graţie, s-a simţit fizic inundat de apele învolburate, de clocotul infernal al valurilor Rinului. Raportându-se la această împrejurare, Wagner consemnează următoarele:

"*M-a cuprins un fel de somnolenţă, în timpul căreia mi s-a părut că, brusc, mă afund în curentul vijelios al unei ape. Freamătul acestei ape a căpătat repede un caracter muzical; era*

Scanned with OKEN Scanner

acordul în mi bemol major, răsunând şi plutind în arpegii neîntrerupte; apoi aceste arpegii s-au transformat în figuri melodice cu o mişcare mereu mai rapidă, dar niciodată acordul pur în mi bemol major nu s-a modificat, iar persistenţa lui părea că dă o semnificaţie profundă elementului lichid în care mă cufundam. Deodată, am avut senzaţia că undele se deschid în cascadă peste mine şi, înspăimântat, m-am trezit brusc. Am descoperit imediat că motivul preludiului la ***Aurul Rinului*** *mi se revelase aşa cum îl purtam în mine, fără a fi parvenit să-i dau o formă*" (R. Wagner - **Ma vie**, III, 13; apud: H. Delacrois - **Psihologia artei,** Edit. Meridiane, Bucureşti, 1983, pp. 171-172).

Starea psihică descrisă de R. Wagner se aseamănă cu visul, însă, în opinia noastră, aceasta este o stare hipnoidă care facilitează instaurarea unei dominante psihologice în baza ideii şi sentimentului de care este stăpânit artistul. Se cunoaşte că starea de dominantă absoarbe ca un vacuum toate incitaţiile conştiente şi inconştiente pe care le transformă, le metamorfozează şi le organizează într-o sinteză creatoare care depăşeşte elementele constitutive anterioare, le converteşte în structuri melodice sau în versuri, ori în proză, în jurul şi în consonanţă cu tema centrală.

Marele scriitor indian R. Tagore relatează că: "*Am văzut, în vis, drumuri de piatră ducând la un templu şi, pe aceste drumuri, sânge, sângele unui sacrificat. Când m-am trezit, povestirea era scrisă*" (apud. H. Delacrois - **op. cit.** p. 198).

De asemenea, amintim că Berlioz a purtat în minte şi în suflet partitura **Simfoniei Fantastice**, pe care permanent o corecta şi o completa, pentru ca într-o singură noapte, într-o stare febrilă, să o transcrie aşa cum o auzise cu urechile minţii, ani întregi.

În fine, Rîmski-Korsakov vedea notele, partitura muzicală şi tonalitatea simfoniilor sale, ca un câmp imens, cu diferite ogoare, colorate diferit. Compozitorul vedea sunetele şi auzea culorile, fenomene apropiate de halucinaţiile sinestezice şi care sunt

Scanned with OKEN Scanner

vis şi realitate, un zbucium permanent al trupului şi al sufletului. De aceea nu ni se pare anormală mărturisirea aceluiaşi Giovanni Papini, după care: *"Numai împreună cu ei, cu geniile, cu cei mari, puteam să regăsesc şi să simt elanul care mă ducea spre înălţimi... Ei îmi dădeau* ***singura*** *mea hrană; fiecărui instinct al meu îi dădeau îndreptăţire; mă înviorau când eram pe punctul să amorţesc; îmi surâdeau cu ochii lor morţi din portrete, când strângeam între degetele mele uscate pana care alerga pe hârtie urmărind... firul unei idei sau graiul unei fantasme.*

Îi simţeam atât de apropiaţi, încât îi credeam cu totul ai mei, şi atât de vii în spirit, că nu-i priveam ca pe morţi, iar dacă îmi aduceam aminte că trupul lor e cenuşă şi pulbere, şi că vocile lor sunt mute pentru totdeauna, simţeam durerea de a-i fi pierdut prea devreme, de a nu-i fi cunoscut. Niciodată n-am urât moartea mai mult ca în asemenea clipe. Şi n-am iubit pe nici un om în carne şi oase, ca pe acele cadavre celebre, acoperite de lespezi şi secole. Şi câteodată mi se părea că sunt alături de mine, în odaie, sau că-i întâlnesc pe drumurile cele mai plăcute, de-a lungul fluviilor năvalnice sau a zidurilor coşcovite, şi am încercat să le vorbesc, să le spun întreaga mea patimă de îndrăgostit singuratic. Dar ei mă priveau în tăcere şi dispăreau dacă mă apropiam" (Giovanni Papini - **Un om sfârşit**, EPLU, Bucu-reşti, 1069, pp. 122-123).

Nu este lipsit de interes să amintim exemplul lui R. Wagner care, chinuindu-se să compună preludiul la **Aurul Rinului** şi aflându-se întins pe un pat după o boală febrilă, la un moment dat, atunci când tensiunea creatoare atinsese punctul de maximă graţie, s-a simţit fizic inundat de apele învolburate, de clocotul infernal al valurilor Rinului. Raportându-se la această împrejurare, Wagner consemnează următoarele:

"M-a cuprins un fel de somnolenţă, în timpul căreia mi s-a părut că, brusc, mă afund în curentul vijelios al unei ape. Freamătul acestei ape a căpătat repede un caracter muzical; era

Scanned with OKEN Scanner

acordul în mi bemol major; răsunând şi plutind în arpegii neîntrerupte; apoi aceste arpegii s-au transformat în figuri melodice cu o mişcare mereu mai rapidă, dar niciodată acordul pur în mi bemol major nu s-a modificat, iar persistenţa lui părea că dă o semnificaţie profundă elementului lichid în care mă cufundam. Deodată, am avut senzaţia că undele se deschid în cascadă peste mine şi, înspăimântat, m-am trezit brusc. Am descoperit imediat că motivul preludiului la ***Aurul Rinului*** *mi se revelase aşa cum îl purtam în mine, fără a fi parvenit să-i dau o formă*" (R. Wagner - **Ma vie**, III, 13; apud: H. Delacrois - **Psihologia artei,** Edit. Meridiane, Bucureşti, 1983, pp. 171-172).

Starea psihică descrisă de R. Wagner se aseamănă cu visul, însă, în opinia noastră, aceasta este o stare hipnoidă care facilitează instaurarea unei dominante psihologice în baza ideii şi sentimentului de care este stăpânit artistul. Se cunoaşte că starea de dominantă absoarbe ca un vacuum toate incitaţiile conştiente şi inconştiente pe care le transformă, le metamorfozează şi le organizează într-o sinteză creatoare care depăşeşte elementele constitutive anterioare, le converteşte în structuri melodice sau în versuri, ori în proză, în jurul şi în consonanţă cu tema centrală.

Marele scriitor indian R. Tagore relatează că: "*Am văzut, în vis, drumuri de piatră ducând la un templu şi, pe aceste drumuri, sânge, sângele unui sacrificat. Când m-am trezit, povestirea era scrisă*" (apud. H. Delacrois - **op. cit.** p. 198).

De asemenea, amintim că Berlioz a purtat în minte şi în suflet partitura **Simfoniei Fantastice**, pe care permanent o corecta şi o completa, pentru ca într-o singură noapte, într-o stare febrilă, să o transcrie aşa cum o auzise cu urechile minţii, ani întregi.

În fine, Rîmski-Korsakov vedea notele, partitura muzicală şi tonalitatea simfoniilor sale, ca un câmp imens, cu diferite ogoare, colorate diferit. Compozitorul vedea sunetele şi auzea culorile, fenomene apropiate de halucinaţiile sinestezice şi care sunt

Scanned with OKEN Scanner

tulburări de reprezentare complexe interferențiale, în cursul cărora o excitare cutanată poate determina o halucinație auditivă; auzul unui sunet determină o halucinație vizuală normopsică sau cromopsică (audiție colorată), de exemplu lătratul unui câine asociază strălucirea unei lumini, la perceperea unor sunete are loc o modificare a peisajului (Kretschmer). Halucinațiile sinestezice au o intensitate remarcabilă, culorile sunt vii, strălucitoare, obiectele au forme geometrice, caleidoscopice, viteza imaginilor este lentă, persoanele efectuează gesturi solemne, ceea ce atestă perturbarea percepției timpului și spațiului, ca și fenomenele de depersonalizare. Halucinațiile sinestezice apar în intoxicațiile cu substanțe halucinogene, îndeosebi mescalină. În legătură cu halucinațiile sinetezice amintim că, obișnuit, sunt rar întâlnite în clinică, poate și pentru că sunt și mai puțin explorate, iar pe de altă parte, fenomenele sinestezice normale nu se vor confunda, ca proces de reprezentare firească, în nici un mod cu halucinațiile sinestezice.

Interesante atât din punct de vedere neuro-fiziologic, psihologic, cât și psihopatologic, sunt fenomenele de sinestezie normale. În acest sens, Chopin considera că pen-tru un interpret este important să asculte muzica cu ochii. Rîmski-Korsakov, care avea audiție colorată, percepea muzica vizual. Astfel, pentru Rîmski-Korsakov, acordurile de septimă micșorate și acordurile perfecte mărite aveau anumite tonalități cromatice caracteristice. În acest sens, trei acorduri de septimă micșorate: 1) *do-mi, sol, si* aveau un colorit albăstrui-auriu, pe alocuri întunecat; 2) *re-fa, la-bemol, si*, un colorit gălbui-albastru-violet cu nuanțe gri (cel mai pestriț) și 3) *mi-fa-la-do* aveau un colorit albăstrui-verzui-roz (destul de luminos datorită lui *do* și *la*, deși *mi-bemol*, după Rîmski-Korsakov, întunecă).

Pentru patru tipuri de acorduri perfecte mărite, coloritul este următorul: 1) *do, mi, sol-la*, albăstrui-violet; 2) *do-fa-la*, purpuriu-

verzui-roz; 3) *re-fa-si*, gălbui-verzui destul de întunecat; 4) *mi, sol, si*, albăstui-verzui. Asocierea *do-do* lumina armonia şi o întuneca, în timp ce nota *la* aducea acordului o nuanţă clară, de culoare roz, primăvăratică.

În acelaşi timp, pentru Rîmski-Korsakov, caracteristicile cromatice aveau o raportare obiectuală şi afectivă.

Astfel, după cum scrie el, "***mi-bemol major** este întunecat, sumbru, gri-albăstrui, tonul oraşelor şi cetăţilor; **fa-major** este verde luminos, pastoral, culoarea primăvăratică şi a mestecenilor; **la-minor** reprezintă, parcă, strălucirea razelor de seară pe un peisaj de iarnă, alb, rece, acoperit de zăpadă; **si-major**, sumbru, albăstrui-închis, chiar cu o tentă de plumb, culoarea norilor prevestitori de furtună*" etc.

În ce priveşte semnificaţia afectivă a caracteristicilor cromatice, amintim că "***sol-minor** are un caracter elegiac-idilic*", "***la-bemol major** (cenuşiu-violet) are un caracter de gingăşie, de visare*" etc.

Nerval, în *Aurelina*, nota următoarele, în legătură cu simfonia fantastică de amploare mitică, în care *culorile, sunetele* şi *mirosurile* se metamorfozează sinestezic într-un concert unic şi miraculos:

"*Nu atât în vis, cât în starea de delir de dinaintea somnului, şi mai ales după ce am ascultat multă muzică, simt un fel de acord între **culori**, **sunete** şi **miresme**. Atunci, mi se par că sunt zămislite, toate, tot atât de tainic, de raza de lumină, ca să se contopească, după aceea, într-un minunat concert. Mireasma garoafelor stacojii are asupra mea o putere magică cu totul neobişnuită: fără să vreau, mă cufund într-o stare visătoare şi aud atunci, parcă venind de departe, crescând şi apoi spulberându-se, sunetele clarinetei*" (apud A. Beguin - **op. cit.**, p.408). Este aici simbolismul care a precedat literal simbolismul şi îndeosebi poezia simbolistă.

Scanned with OKEN Scanner

În toate cazurile de mai sus (Papini, Wagner, Berlioz, Rîmski-Korsakov), ca şi în cazul multor poeţi - îndeosebi simbolişti - ceea ce "auzeau", "vedeau", "simţeau" atât de viu, ca o realitate adevărată, ceea ce-şi reprezentau, nu era un fenomen halucinator şi respectiv o stare de "nebunie" ci, dimpotrivă, era o stare normală, caracteristică pentru unii dintre marii creatori. Această stare sufletească deosebită lecturată fiind de un nespecialist sau, din nefericire, chiar de către un psihiatru neavizat, nu ar fi exclusă formularea unei opinii despre un anume tip de aberaţie sau alienaţie mintală.

Această opinie nu numai că ar fi greşită, însă de cele mai frecvente ori induce ideea că marii creatori ar avea ceva "anormal". în structura lor psihică. Nu excludem faptul cunoscut că printre creatorii de geniu au fost şi unii care au prezentat boli psihice veritabile. Ceea ce se impune însă cu necesitate să precizăm este că, chiar dacă au prezentat o boală psihică, creaţia spirituală nu se explică în afara talentului sau a geniului şi nicidecum datorită bolii psihice. Se spune, şi este adevărat, că boala psihică aduce la viaţă "nucleul liric al umanităţii", însă fără talent sau fără geniu acest "nucleu liric" nu dă la iveală creaţii artistice sau ştiinţifice de valoare din partea celor ce suferă de una sau alta dintre bolile psihice. Marii creatori se cuvine a fi înţeleşi, aşa cum au fost sau aşa cum sunt ca oameni, cu înălţimile şi abisurile lor. Ceea ce se impune cu necesitate a fi adusă pe prim plan este nu atât viaţa lor privată, nu suferinţele fizice sau psihice pe care eventual le-au avut, cât mai ales se cuvine a lua în primul rând opera care au adus-o la lumină. Pe de altă parte, perfecţiunea este un ideal şi, din acest punct de vedere, nimeni nu este perfect şi nici nu poate fi, atât timp cât însăşi lumea nu este perfectă.

Raportându-ne la cele de mai sus, şi în particular la starea hipnoidă şi de dominantă cu sens ascendent, creator, amintim că în mecanismul delirurilor care caracterizează bolile psihice grave,

Scanned with OKEN Scanner

aşa cum sunt, de exemplu, psihozele, intervine aceeaşi stare hipnoidă şi de dominantă, dar cu sens descendent şi în care "creaţia delirantă" se organizează în ansamblul perturbării profunde a reactivităţii ideative, afective şi de substrat morfo-funcţional dinamic central. În fond, aici se află diferenţa esenţială dintre creaţia artistică şi cea delirantă, psihotică, şi respectiv diferenţa dintre normalitate şi alienare mentală.

"O viaţă perfectă, omogenă, înseamnă o contradicţie în termeni. Fără contraste şi diversităţi, viaţa e de neconceput. De aceea, iubitorul de viaţă crede în contraste şi diversităţi, atâtea câte sunt cu putinţă să existe; căci, nefiind un venerator al morţii asemenea hindusului, el nu vrea să aibă de-a face cu o perfecţiune care înseamnă anihilare; şi nefiind ilogic, asemenea creştinilor, nu poate crede într-o perfecţiune care nu e o Nirvană a nonexistenţei. Blake, în a sa ***Căsătorie a Cerului şi a Iadului****, găseşte cea mai bună expresie a propriei sale ideologii de iubitor al vieţii:*

Fără contrarii nu poate exista progres. Atracţia şi Repulsia, Raţiunea şi Impulsul, Iubirea şi Ura, toate sunt necesare Existenţei Omului.

Omul nu are Trup distinct de Suflet; pentru că ceea ce numim trup este o porţiune de suflet deslușită prin cele cinci simţuri care, în vremea noastră, sunt canalele de scurgere ale spiritului. Impulsul este unica sursă de viaţă şi izvorăşte din trup... Impulsul este Bucuria Veşnică" (A. Huxley - **Şi restul e tăcere**, Edit. Univers, Bucureşti, 1977, p. 294).

Totuşi, cu toată această legătură indisolubilă şi ireductibilă dintre suflet şi trup, dintre psyche şi corp, rămâne la nivelul ei primar, dacă nu este şi nu se află în relaţie cu Spiritul: *"Fără de spirit, adică fără societate, raţiune, destin, probleme, sufletul rămâne închis asupră-i, ca serafimii ce se acoperă cu propriile lor aripi...*

Noi ştim că ***anima*** *nu e niciodată fără* ***animus*** *şi că, în orice*

Scanned with OKEN Scanner

*caz, **nu mai poate fi fără animus**... Ceva necruțător s-a întâmplat cu lumea noastră, unde spiritul a lăsat tot mai puțin loc sufletului - zeilor, îngerilor, naturii, inimii nude, ingenuității - și unde ochiul trupesc vede până și în infraroșu, în timp ce ochiul minții crede că-și poate face străvezii tainele...*" (C. Noica - **op. cit.**, p. 27).

De aici o anume înstrăinare față de lume, care, în formele sale mai aride și mai grave, pare sau chiar se manifestă ca o abatere, ca o aberanță, frizând sau exprimând anormalitatea. Se pare că un diagnostic riguros a ceea ce se petrece la acest nivel implică din partea societății - și îndeosebi a psiho-sociologilor și altor oameni de știință - o explorare aprofundată a acestei maladii contemporane ce amenință să submineze cultura universală. Acest demers este necesar înainte de a accepta, alături de strigătul lui Fr. Nietzsche: "**Dumnezeu a murit!**", un strigăt cu mult mai grav și cu consecințe tot atât de/sau poate și mai grave: "**Psyche a murit**" (C. Noica). În aceste condiții, problema normalității se pune în cadrul altor parametri de referință, din moment ce "*Mecanismul-mecanic e din ce în ce mai organic, organismul din ce în ce mai spiritual*", mai lipsit de suflet, iar arta, și ea din ce în ce mai abstractă. Iar discursul logic - înlocuit de lipsa de discurs a calculului rece, abstract și simbolizat al logicii matematice.

Asistăm la un moment de criză profundă a civilizației și culturii contemporane, ca și la un moment de răscruce, de mișcare și deplasare calitativă și cantitativă spre un nou nivel de existență umană? Nu este exclus, și atunci însăși limitele normalității vor fi altfel exprimate. Este posibil însă ca atitudinea față de om și, în ultimă instanță, față de viață, să se modifice și, de aici, și criteriile de a considera normalitatea - condiție necesară existenței vieții însăși, îmbogățită cu libertatea de manifestare a sufletului înnobilat de sensurile superioare ale spiritului. Nu vedem o altă alternativă, dacă vom dori să supraviețuim. Omenirea va fi nevoită

Scanned with OKEN Scanner

să conştientizeze primatul lui **Eros** în ciuda implacabilului **Tanatos**.

Conştiinţa umană, spiritul, reprezintă sursa şi forţa organizatoare a Eului nostru, a personalităţii, a trăirilor sufleteşti discontinui, pe care le organizează într-un continuum unitar şi care dă vieţii noastre lăuntrice consistenţă, sens, identitate şi semnificaţii distincte în marea diversitate a personalităţilor cu care şi prin care ne realizăm condiţia umană.

Şi dacă imaginaţia poate fi exacerbată patologic, nu este mai puţin adevărat că imaginaţia creatoare, cu calităţile sale anticipative, joacă un rol particular important în procesualitatea noastră adaptativă.

"*Dacă am fi lipsiţi de o ipoteză mistificatoare*, - scrie A. Huxley - *n-am reuşi niciodată să ne impunem să jucăm acel anume rol care am hotărât că ne-a fost hărăzit fiecăruia dintre noi; viaţa socială ar deveni imposibilă, ca şi acţiunile determinate de o anumită finalitate. Eul nostru de azi n-ar fi în stare să ia un angajament în numele eului nostru de mâine. Pe când, în realitate, când se întâmplă uneori ca eul nostru de marţi să fie diferit de cel de luni, ne străduim să recăpătăm spiritul celui de ieri şi, în mod leal, facem tot ce ne stă în putinţă (vorbesc, cel puţin, de oamenii conştienţi, printre care, din nefericire, mă număr şi eu) pentru a duce la îndeplinire planul sau ideea de acţiune elaborată luni, oricât de neplăcută i-ar fi personajului de marţi. Misiunea de unificare este înlesnită de faptul că, sub diversitatea personalităţii noastre, subzistă realmente o persistentă identitate. Un mănunchi de deprinderi (printre care, dacă suntem buni idealişti, trebuie să socotim în primul rând trupul nostru), şi o serie de înclinaţii ereditare spre formarea deprinderilor persistă, ca un fundal, în treptata schimbare a diversităţii personalităţii.*

Colonia noastră de euri este implantată în trunchiul unei vieţi unice. Printr-un proces pe care Jules de Gautier l-a denumit

Scanned with OKEN Scanner

bovarism (Doamna Bovary, din câte ne aducem aminte, era o cucoană care se vedea altfel decât apărea în realitate), ne impunem singuri o personalitate mai mult sau mai puțin fictivă și ne străduim, cu consecvență, să ne jucăm rolul imaginar, indiferent de înfățișarea reală a psihologiei noastre. Realitatea este deseori mai viguroasă decât imaginația; în ciuda eforturilor noastre cinstite de a ne bovariza într-o unitate imaginară, viața umană iese constant la iveală în toată diversitatea și discontinuitatea ei" (A. Huxley - **Și restul e tăcere**, Edit. Univers, București, 1977, pp. 290-291).

Desigur, fiecare dintre noi avem propria imagine despre ceea ce suntem sau am dori să fim. Fără această imagine de sine nu se poate vorbi de individualitate, dar nici de procesul de individualizare, despre personalitate și despre personalizare. Că în acest proces subiectivitatea noastră adaugă ceva în plus acestei imagini sau, dimpotrivă, vede că propriei imagini îi lipsește ceva, acestea sunt sentimente și atitudini normale față de propriul Eu. Este însă aberant și respectiv anormal să crezi în mod exagerat că ești ceea ce visezi și să crezi că ești cu adevărat mai mult decât ești și cu atât mai grav să fii satisfăcut autofil de această imagine. Este, într-o astfel de atitudine, dacă ea devine cronică și este adoptată și trăită cu convingere, o trăsătură de personalitate negativă care impregnează dizarmonic și extensiv întreaga personalitate până la limitele patologicului. În același sens acționează autodeprecierea și autodevalorizarea, care pot merge până la autoacuzare și negare delirantă a propriei personalități. Într-un asemenea caz, se vor găsi semnele depresiei și ale durerii morale particulare melancoliei sau ale unei depresii obișnuite, care nu perturbă însă "cumpăna dreptei judecăți" până la anularea discernământului asupra propriei persoane și a raporturilor ei cu lumea înconjurătoare.

Printre alți parametri, deci, cu care operează conștiința, spiritul, când este vorba despre normalitate, se află "simțul

Scanned with OKEN Scanner

valorilor", care conferă personalității și vieții în general, unitate, identitate în continuitatea sa discontinuă și contradictorie în limitele general admise.

"Simțul valorilor este ceva ce persistă, un atribut al vieții unice în care-și au rădăcina diversitățile personale. Dar valorile care generează acest simț variază odată cu variațiile personalității noastre; ce-i bun în ochii unuia dintre eurile noastre, e rău în ochiul altui eu. Dată este numai înclinația noastră de a evalua, un standard fix al valorilor este ceva ce ne impunem în mod arbitrar. Luăm valorile uneia dintre multiplele noastre personalități și le declarăm absolute, iar valorile celorlalte personalități ale noastre fiind diferite, trebuie deci să fie false" (A. Huxley - **Și restul e tăcere**, Edit. Univers, București, 1977, pp. 295-296).

Dar oricât ar multiplica A. Huxley personalitatea, totuși, această diversificare a personalității într-o panoplie de personalități nu poate depăși rolurile reale pe care trebuie să și le ia personalitatea unică, bazală, în virtutea relațiilor sociale în care este angrenată și de aceea recunoaște că nu ne putem abandona într-o diversitate proteiformă de diferite personalități, ceea ce ar pune în primejdie însăși viața, deoarece personalitatea, ca și viața, este un continuum identic și particular cu sine însuși, pe care se bazează normalitatea:

"Un asemenea abandon ar pune în primejdie... existența noastră și activitatea individuală finalizată. Pe lângă aceasta, noi avem un timp, deprinderi și amintiri care persistă; suntem conștienți de viața și rezistența noastră. Diversitatea absolută ar fi greu de realizat, ca și unitatea absolută. Evident, problema constă în a descoperi care-i doza de unificare necesară și în a urmări traducerea ei în practică, în interesul vieții" (A. Huxley - **Și restul e tăcere**, Edit. Univers, București, 1977, pp. 290-292).

Abandonul propriei personalități, a propriului eu, este realizat în mod dramatic de boala psihică, prin care este pusă în primejdie

Scanned with OKEN Scanner

atât viața omului ca personalitate și ca individualitate, cât și existența sa biologică.

"Modificând aparatul cu care percepem (și aparatul cu care percepem este aparatul cu care creăm), boala ne modifică universul. Și ca un om să încerce să impună altora universul său particular, este o acțiune aproape la fel de nejustificată ca și aceea prin care am impune unui arici de mare universul nostru uman" (A. Huxley - **Și restul e tăcere**, Edit. Univers, București, 1977, p. 281).

În sensul celor de mai sus, un om scos din mediul său obișnuit și pus într-un alt mediu, sau omul care suferă de o boală gravă, se transformă profund, îi este zdruncinată personalitatea sau riscă chiar să-și piardă personalitatea, proces care se întâlnește îndeosebi în sindroamele psihice, psihoorganice - în mod particular, în demențe:

*"Cei care doresc să afle cât de departe poate ajunge disocierea dintre un individ înzestrat cu un temperament neobișnuit și ceea ce se consideră realitate morală și intelectuală, acceptată ca normală de către majoritatea europenilor, n-au decât să citească **Amintiri din Casa Morților** de Dostoievski. Vor afla în ce universuri diferite poate trăi unul și același om, în etape diferite. În teribila **Moartea lui Ivan Ilici**, Tolstoi arată cât de profundă, cât de vastă este prăpastia care separă omul sănătos de **același om**, când moartea și-a fâlfâit aripa asupră-i. Aceste două opere literare echivalează cu o întreagă bibliotecă de tratate asupra teoriei cunoașterii și naturii realității"* (**op. cit.**, p. 253).

Referindu-se la B. Pascal și la cele trei ordine în care acesta împarte realitatea, A. Huxley scrie: *"De dragul clasificării, desigur că putem împărți realitatea totală și inte-grală în materie, spirit și, în fine, caritate, grație, supranatural, Dumnezeu sau orice alt nume doriți să acordați celui de-al treilea dintre ordinele lui Pascal"*.

Scanned with OKEN Scanner

Dacă ar fi să parafrazăm pe A. Camus, am spune că nimeni nu se îmbolnăveşte fizic sau psihic din motive ontologice, deşi, pentru acţiune, problemele ontologice nu pot fi străine.

De la sufletul vegetal şi sufletul animal şi nous-ul filozofilor antici la trinitatea Sinelui - Eului şi Supra Eului freudian, la relaţia unitară indisociabilă şi ireductibilă corp - suflet - spirit, în corelaţie cu structurările biologice, psihologice şi spirituale, continuitatea conceperii unitare a omului se păstrează în întreaga istorie a culturii.

"Realitatea, aşa cum o cunoaştem noi, este un tot organic. Separabile în teorie, cele trei ordine pascaliene sunt, în practică, indisolubil legate. Şi nu trebuie să uităm că materia, spiritul şi supranaturalul sunt abstracţiuni arbitrare ale experienţei, şi că, la fel de bine am putea concepe şi alte sisteme de clasificare. Soluţiile de continuitate cunoscute de noi nu derivă, aşa cum susţine Pascal, din aceste trei abstracţiuni, care nu au o existenţă obiectivă, în afara intelectului care procedează la clasificare. Ele pot fi găsite mai curând printre diversele stări ale realităţii integrale, aşa cum este experimentată aceasta de către indivizi diferiţi, sau de către unul şi acelaşi individ în perioade diferite. De pildă, în deosebirile dintre omul bolnav şi cel sănătos, dintre cel flămând şi cel sătul, dintre cel plin de pofte şi cel satisfăcut, dintre tânăr şi bătrân, dintre cel înzestrat cu facultăţi normale şi cel anormal, dintre europenii cultivaţi şi papuaşii primitivi, toţi aceştia sunt separaţi între ei de o adâncă prăpastie" (A. Huxley - **Şi restul e tăcere**, Edit. Univers, Bucureşti, 1977, p. 251 şi p. 253).

B. Pascal spunea, pe bună dreptate, deşi se îndoia, că: *"Mi-e foarte teamă că natura nu-i decât primul obicei, aşa cum obiceiul este a doua natură"* sau *"obiceiul este natura noastră"*, după cum *"Principiile noastre naturale, ce alta sunt decât principiile din care ne-am făcut o deprindere?... O deprindere diferită ne-ar da principii naturale diferite; şi dacă există principii*

Scanned with OKEN Scanner

naturale pe care deprinderea nu le poate anula, există de asemenea şi principii de deprinderi antinaturale, care nu pot fi anulate nici de natură, nici de un al doilea obicei".

A. Huxley observă însă, pe de altă parte, că: "*Deprinderile noastre cele mai de neanulat sunt cele de a trăi în termenii spațiului, timpului şi cauzalității. Dar chiar şi acestea... pot fi serios scuturate. Cea mai mare parte dintre «principiile noastre naturale» datează dintr-o perioadă mai târzie a istoriei spiritului decât aceste principii primare de gândire*" (p. 307).

În alt loc, A. Huxley notează: "*Geometriile şi legile naturii se numără printre cele mai recente produse ale spiritului omenesc, n-au avut timp să prindă rădăcini. Deprinderi atât de superficial formate sunt relativ uşor de încălcat. Dar există alte deprinderi de percepție şi gândire incomparabil mai vechi şi atât de adânc implântate, încât s-ar părea că e aproape cu neputință să interpretăm expe-rienta altfel decât în termenii lor. Astfel, deprinderea de a trăi în spațiu şi timp este una dintre cele care, evident, s-a format încă din timpurile celor mai îndepărtați strămoşi ai noştri. Şi totuşi, oamenii de azi sunt în stare să gândească în termenii unui continuu cvadridimensional; şi când se ocupă de lumea subatomică a electronilor şi protonilor, oamenii trebuie să se dezbare cu totul de noțiunile temporale şi spațiale, Universul infinitezimal microscopic este radical diferit de universul macroscopic pe care-l populăm... În ce priveşte timpul, se pare că ar fi posibil pentru noi să trăim într-un univers în care relațiile obişnuite temporale nu se mai mențin*".

Eforturile pe care le face omenirea de a prospecta viitorul atestă că viitorul ar putea fi previzibil şi nu ar fi exclus că "*s-ar putea dezvolta o tehnică a previziunilor*" şi atunci "*...universul nostru normal ar apare schimbat până la a nu-l mai putea recunoaşte*" (A. Huxley - **Şi restul e tăcere**, Edit. Univers, Bucureşti, 1977, p. 282).

Scanned with OKEN Scanner

Chiar dacă se va ajunge la o astfel de posibilitate, vom vorbi eventual de un alt mod de a înțelege normalul și anormalul, chiar dacă, odată cu capacitatea de previziune științifică, se vor dezvolta și unele facultăți subiective "*de profetizare, latente acum la marea majoritate a indivizilor...*" (A. Huxley) **și chiar dacă universul actual normal ar fi de nerecunoscut, conștiința va deosebi normalul de anormal, în consens cu sensurile profunde și idealurile înalte ale vieții, iar oamenii vor avea temeiul să repete cuvintele lui B. Pascal: "*Boala ne dă noi temeiuri de a greși. Ne alterează judecata și gândirea*"** (s. a.).

Criza spirituală, și nu numai, prin care trece societatea contemporană, a fost presimțită de marile personalități ale culturii universale. André Malraux spunea că mileniul al treilea va fi religios sau nu va fi deloc. Așa după cum A. Huxley prevedea, cum reiese din cele arătate, că, în demersurile sale, omul nu ar fi exclus să dezvolte "tehnica previziunilor". Realitatea acestui sfârșit de mileniu, cu ampla sa poluare, inclusiv poluarea psihică, ne demonstrează actualitatea intuițiilor de care aminteam. Înstrăinarea pe care a determinat-o tehnica și știința, sărăcirea și îngustimea sufletească înăbușită printr-o spiritualitate rece și secată afectiv, incapacitatea de a uza de forța logosului pentru însănătoșirea sufletului, au determinat un recul îngrijorător către ocultism, către rădăcinile primare ale eului și, în același timp, au dus la instituirea unor practici mistice sau păgâne, care alterează hipnoid conștiința umană și eliberează forțele anarhice ale unor structuri psihice primare cu manifestări de conduită aberantă, grevată inclusiv de manifestări anomice sau antisociale. Considerată din acest punct de vedere, normalitatea psihică nu mai este și nu poate rămâne obiectul de reflecție necesar doar psihiatrului, ci devine, în mod necesar, o preocupare interdisciplinară care interesează societatea în ansamblul său, în raport cu responsabilitățile pe care le are, privind promovarea și apărarea sănătății mintale.

Scanned with OKEN Scanner

Există tendința de a evada din domeniul cunoașterii obișnuite, de a înlătura necazurile, mizeria, insatisfacțiile existenței individuale. Această tendință, care apare în perioadele de criză, își concretizează demersurile prin refugiul în extaz, în meditație, în împlinirea ritualurilor păgâne (satanice, dionisiace etc.), în metafizică, în transcendență, la care se ajunge printr-o beție provocată autosugestiv și autohipnotic, spre a se experimenta "*experiența originarului și a primordialului*", cum scria E. Cioran. Același autor arată că extazul ca iluminare, ca inițiere în misterele egiptene sau hinduse, ori în credința în zeul negru Osiris, nu duce la nici un fel de cunoaștere, absolutul rămânând în sine incognoscibil, însă practicantul putând deveni un anormal sau un psihotic. "*Nu văd în extazul rădăcinilor ultime ale existenței decât o formă de nebunie, nu de cunoaștere*" (E. Cioran, **op. cit.**, pp. 57-58).

Indiferent de reprezentările și concepțiile pe care oamenii le vor avea despre ei înșiși, ca și despre universul apropiat sau îndepărtat, în raționamentul și gândirea lor vor rămâne acele elemente primordiale arhi- și paleopsihice de care parcă vrem să uităm și care, atât timp cât vor fi oameni, vor apăsa prin materialitatea lor, atât de puțin înțeleasă, asupra obișnuințelor de a gândi ale omului.

"*Pentru că logica și teoria cunoașterii se ocupă cu necesitățile și limitele gândirii - adică cu acele habitudini mentale atât de primordiale, încât ar fi imposibil pentru orice făptură omenească să le încalce. Când un om comite un paralogism sau pretinde că ar avea o cunoaștere mai mult decât umană a naturii lucrurilor, suntem justificați să spunem că nu are dreptate. De pildă, dacă aș admite că toți sunt muritori și că Socrate e om, dar cu toate acestea aș trage concluzia că Socrate e nemuritor. Nu sunt justificat la fel în această părere ca și optimismul sau pesimismul meu? Răspunsul este: nu. S-ar putea să am o preferință personală pentru imortalitatea lui Socrate; dar, în condițiile silogistice,*

Scanned with OKEN Scanner

preferința este atât de scandalos inoportună, atât de universal condamnată, încât ar fi o nebunie să încerci s-o justifici. Mai mult, aș descoperi că dacă mi-aș traduce teoriile mele paralogice în practică, aș avea necazuri seri-oase nu numai cu celelalte ființe omenești, dar chiar cu lucrurile. Eroul din ***Amintiri din Casa Morților*** *de Dostoievski protestează împotriva intolerantei tiranii ca doi și cu doi să facă patru. El preferă să facă cinci și stăruie că are dreptul să aibă o preferință. Și fără îndoială că are acest drept. Dar dacă un tren rapid trece la o distanță de doi plus doi metri, iar omul vine până la o depărtare de patru metri și jumătate de tren sub impresia că-l mai despart de distrugere încă cincizeci de centimetri, dreptul lui de a avea o preferință nu-l va salva de la o concluzie violentă și sângeroasă*" (A. Huxley - **Și restul e tăcere**, Edit. Univers; București, 1977, pp. 310-311).

În legătură cu utilizarea logicii și a teoriei cunoașterii în aprecierea normalității sau anormalității psihice, precizăm că acestea ne folosesc puțin sau chiar deloc în afirmarea unei tulburări psihice masive, așa cum ar fi, de exemplu, o psihoză hipertimică maniacală sau melancolică, sau a unui psihosindrom organic confuzional, demențial, infecțios sau toxic, delirant, halucinator, și aceasta pentru că, în asemenea cazuri, bunul simț obișnuit este suficient pentru a afirma anormalitatea sau alienarea (nebunia) psihică. Paralogismul este însă de multe ori evident patologic și sare în ochii oricui, fără a cunoaște regulile silogismului, dar devine greu de evidențiat perturbarea aberantă sau alienantă (psihotică), în cazul personalităților paranoide și respectiv a paranoiei. Așa, de altfel, se și explică de ce bolnavii psihotici suferind de paranoia se află într-un număr excepțional de mic în spitalele de psihiatrie, comparativ cu numărul lor - mai mare - aflat în societate. Stările delirante de gelozie, delirurile religioase sau delirurile politice, delirurile erotice etc. sunt destul de greu de calificat drept stări patologice atunci când nivelul de

Scanned with OKEN Scanner

integrare ideo-afectivă a delirantului este superior, ceea ce-i conferă posibilitatea de a disimula timp îndelungat tulburarea psihică deosebit de gravă pe care o prezintă, şi din cauza căreia poate suferi întreaga societate. Totuşi, intervine la un moment dat, şi îndeosebi în condiţii negative de viaţă, explozia delirantă, şi atunci apar manifeste construcţiile psihotice profund paralogice, absurde, susţinute cu convingere ireductibilă la contraargumentele ce ţin îndeosebi de logica bunului simţ. Însă, aşa cum cu o floare nu se face primăvară, nu este permis ca, pe baza unui simptom, să afirmăm o boală, fie că este ea somatică sau psihică. Pentru aceasta este nevoie de evidenţierea unui ansamblu de semne şi simptome, înlănţuite şi legate între ele într-un ansamblu unitar, adică într-un sindrom, cum este denumit acest ansamblu de semne şi simptome în medicină. Aici intervine criteriologia psihopatologică pe care o utilizează psihiatrul în elaborarea diagnosticului de tulburare psihică la interferenţă cu normalitatea (**aberatio mentis**) sau psihotică (**alienatio mentis**).

Cu privire la procesele noastre psihice, majoritatea zdrobitoare a oamenilor împărtăşesc impresia că acestea ţin îndeosebi de cortexul cerebral sau în exclusivitate de el, când, în realitate, la aceste fenomene participă întregul creier, şi poate că nu am greşi prea mult dacă am spune, întregul corp cu întreaga logică a viului. În legătură cu aceasta, ni s-au părut semnificative şi profund îndreptăţite cuvintele lui George Bernard Shaw:

"Toţi avem centrii noştri inferiori şi centrii noştri superiori. Centrii noştri inferiori acţionează cu o forţă colosală, care câteodată ne distruge; dar ei nu vorbesc. Vorbirea aparţine centrilor superiori. În întreaga mare poezie şi literatură a lumii vorbesc centrii superiori. În orice conversaţie respectabilă vorbesc centrii superiori, chiar atunci când nu spun nimic sau spun minciuni. Dar centrii inferiori sunt prezenţi tot timpul: un fel de secret care ne face pe toţi să ne simţim vinovaţi, deşi ei sunt

Scanned with OKEN Scanner

muți" (G. B. Shaw - **Aforisme, Paradoxuri, Cugetări**, sub îngrijirea H. Hulban, Edit. Albatros, Bucureşti, 1983, pp. 39-40).

Realitatea este că viața noastră psihică ține de optimumul funcțional cortico-subcortical, adică de conlucrarea armonioasă dintre centrii inferiori şi cei superiori (cortexul cerebral) şi că poate, din acest punct de vedere, adică din punctul de vedere al armoniei funcționale, nu s-ar cuveni să vorbim de centri superiori şi de centri cerebrali inferiori. Totuşi, dacă avem în vedere faptul că centrii subcorticali, adică centrii care sunt cei mai vechi, şi care au apărut, sub raport filogenetic, anterior cortexului cerebral, se poate vorbi de centri inferiori. De aceşti centri inferiori, pe care-i avem în comun cu animalele, țin structurile noastre psihice primare, structurile arhi- şi paleopsihice, dar şi structurile funcționale vitale, care asigură viața. Aceşti centri inferiori nu sunt, pe de altă parte, atât de "muți" cum credea G. B. Shaw, ba dimpotrivă, devin deosebit de elocvenți şi de multe ori se manifestă cu o violență primară, atunci când sunt scăpați de sub controlul inhibitor al cortexului cerebral sau atunci când condițiile educative, cu întregul sistem de forme, nu pot să-şi exercite asupra lor controlul inhibitor. Atunci apare la suprafață structura primară din fiecare om. Desigur că omul este un animal social, aşa cum spunea Aristotel, dar societatea nu totdeauna poate să strunească, prin sistemul său de interdicții, explozivitățile primare. Aceste manifestări apar evidente în suferințele cerebrale posttraumatice sau după infecții ori intoxicații cerebrale şi se constituie în manifestări aberante sau psihotice prin ansamblul lor de manifestări.

Desigur că trecutul întregii lumi este depozitat în structurile noastre corporale. Din acest punct de vedere, omul este un veritabil microcosmos, care, la incitațiile mediului, rezumă şi recapitulează, în milionimi de secundă, miliardele de ani de evoluție a existenței naturale cu care şi prin care se interiorizează inclusiv existența individuală. Ar fi doar de menționat că, atunci

Scanned with OKEN Scanner

când vorbim de trecutul natural, social sau individual, suntem obişnuiţi să abordăm numai partea pozitivă a moştenirilor noastre, uitând de ceea ce natura, societatea, ca şi fiecare individ în parte, poate determina, în cadrul său existenţial, rebuturi şi autorebuturi.

Cele de mai sus ne amintesc de versurile lui T. S. Eliot:

"*Timpul prezent şi timpul trecut*
Sunt toate amândouă prezente în timpul viitor,
Iar timpul viitor cuprins în timpul trecut.
Dacă orice timp este veşnic prezent
Orice timp e de nemântuit"
(T. S. Eliot, **Patru cvartete**, Edit. Univers, Bucureşti, 1971, p. 19)

sau:

"*...Am spus mai înainte*
Că experienţa trecută reînviată de înţeles
E nu numai experienţa unei singure vieţi
Ci a multor generaţii - neuitând
ceva ce pesemne e-ntru totul inefabil:
Privirea îndărăt din spatele certitudinii
Istoriei înregistrate, şovăielnica privire furată
Peste umăr, spre teroarea primitivă".
(T. S. Eliot, **op. cit.**, p. 55).

Numai un teoretician al disperării, ca Emil Cioran, a fost posibil să afirme - ca trăire subiectivă normală - că: "*Nu am nici sentimentul trecutului, nici al viitorului, iar prezentul îmi pare o otravă*" (E. Cioran - **op. cit.**, p. 76). Că acest sentiment nu ţinea de anormalitate ne-o spune însuşi Cioran, când imediat preciza: "*Nu ştiu dacă sunt disperat, căci lipsa oricărei speranţe poate să fie şi altceva decât disperare*".

Scanned with OKEN Scanner

Fie că avem sau nu sentimentul trecutului, totuşi omul uită, şi uită trecutul, după cum, în aceeaşi măsură, sondează în profunzimile sale.

Dar această privire îndărăt se face peste ceea ce am uitat sau ni se pare că am uitat. Privim "peste umăr" la propriul nostru trecut şi căutăm să scrutăm în apele nevăzute din fântânile insondabile încă ale istoriei propriei noastre specii, ca şi în arheologia produselor materiale şi spirituale ale omului. Căutăm să înţelegem şi să ne înţelegem în tainele noastre individuale şi în enigmele universului care ne înconjoară, ca şi în ale celui pe care l-am creat, creându-ne ca oameni. Sondăm în trecut spre a înţelege prezentul şi pentru a ne avânta - fără a şti cum şi în ce fel - spre viitorul pe care, în primul rând, ar fi de dorit să-l construim cu înţelepciune şi cu o nouă religie - credinţa mistică în om, pentru mântuirea sa de ameninţarea nefiinţării sale prin propriile sale creaţii. Dorim să uităm ceea ce a fost urât sau abominabil în istoria oamenilor, dar de cele mai multe ori nu ne lasă inima, dar nici istoria, ca realitate umană a trăirilor noastre. Şi totuşi, normal, memoria noastră uită, şi uită despre istorie, despre trecut, despre oameni şi despre fiecare din noi înşine, cu tot trecutul nostru particular. Este de multe ori bine să uităm, dar rău, în acelaşi timp, că uităm călcând narcotizaţi sau extaziaţi peste toate. Dar aceasta este o lege a vieţii şi, prin urmare, fiind lege, nu este nici bună şi nici rea. Face parte din normalitatea noastră, pe care o admitem şi pe care o practicăm conştient sau inconştient, aşa cum este firea. *"Mintea omenească* - scria A. Huxley - *e dotată cu o imensă facultate de a uita. O însuşire providenţială; astfel, în haosul de înregistrări mentale întâmplătoare, ar fi cu neputinţă să chemi în memorie un lucru esenţial şi coerent. În practică, mintea omenească operează cu generalizări abstractizate din tumultul realităţilor concrete. Or, dacă ne-am aminti cu precizie fiecare amănunt, n-am mai fi în stare să generalizăm; în mintea noastră nu s-ar perinda decât*

Scanned with OKEN Scanner

imagini individuale bine conturate şi diferenţiate. Fără ignorare n-am putea generaliza" (A. Huxley - **Şi restul e tăcere**, Edit. Univers, Bucureşti, 1977, p. 65).

Uitarea este benefică şi necesară, deci vieţii, nu numai pentru nevoile de analiză şi sinteză în edificarea judecăţilor şi raţionamentelor, dar şi pentru a descărca prea plinul sufletesc de trăirile afective negative, conflictogene, pe care orice fiinţă umană le experimentează din plin, în cursul existenţei individuale atât de zbuciumate şi de puţin fericite. Până la un punct, a uita şi respectiv fenomenul uitării, se instituie ca o lege a omenescului şi umanului. Dar a uita în mod masiv, a-ţi pierde memoria pentru evenimentele prezentului şi după ea pentru cele ale trecutului este deja un element de anormalitate intelectivă, şi la fel pierderea memoriei afective. Cei ce nu-şi mai pot aminti de trecut nu mai au nici prezent, dar nici viitor şi, atunci, toate, dimpreună cu viaţa, sunt ca o otravă care destructurează şi trupul, şi sufletul. Rememorând trecutul, trăim nu numai prezentul, dar şi propria noastră identitate în corelaţie cu prezentul pe care-l acceptăm sau îl respingem şi cu care, de multe ori, nu ştim sau nu putem să ne identificăm.

Omul este această fiinţă admirabilă şi uneori, dacă nu totdeauna, absurdă, care vorbeşte şi despre ceea ce poate şi despre ceea ce nu poate vorbi, deşi lumea întreagă vorbeşte în şi prin noi, aşa cum Zorba "*nu ştie că* - aşa cum spune C. Noica - *sunt şi alte feluri de a dansa dansul*" (neştiind că însăşi cultura este "fantezie şi dans"), "*religia din ceasurile ei vii,... dans organizat*", iar tehnica şi civilizaţia "*o invitaţie la dans a lucrurilor şi o însufleţire a materiei adormite, ducând la joaca nemaiîntâlnită cu energiile, cu fluizii şi cu undele ei*", scrie C. Noica. "*Pe toate acestea, cultură şi civilizaţie, Zorba le întâlneşte doar în formele lor degradate, - şi atunci calcă plin de graţie peste ele, având deasupra capului său doar şapca şi cerul plin de stele. Este dansul lui Zorba un gest de anormalitate? Nu! Desigur! Dar este o tentativă de a uita acel*

Scanned with OKEN Scanner

ceva pe care-l trăieşte, îl apasă şi pe care vrea să-l uite".

Este admirabilă notaţia lui C. Noica, pe care o citãm pentru polivalenţa semnificaţiilor ce le implicã:

"... până şi admirabilul său dans frust, ce este el, ca dans, decât organizarea dezechilibrului, sau intrarea în alt spaţiu, cel sacru, al culturii tocmai? Dar Zorba nu ştie de asta. El nu ştie decât să intre sub narcoza dansului, nu sub delirul lui organizat. Şi tocmai de aceea nu-şi dă seama câtă dreptate are: căci ştie să se desprindă încântător de toate, dar nu ştie în ce să se prindă, aşa cum nu ştie că sunt lucruri mai mari, ce-l cuprind.

*Va cădea, frânt de oboseală, la capătul dansului. Şi va exclama: «**vroiam să uit de ceva!**»* (s.a.) *În timp ce lumea aceasta nu e de uitat, ci e de luat în braţe, ca Bubulina, la vals"* (C. Noica - **Jurnal de idei**, Edit. Humanitas, Bucureşti, 1990, pp. 105-106), atât cât poate "valsa" fiecare.

Şi de ce am considera acestea toate ca ceva anormal?! Aceleaşi considerente le putem aplica dansurilor narcotizante ale tineretului contemporan care, de multe ori, nu ştie în **ce** să se prindă, ajungând uneori la anormalitate. Lumea este într-o continuă prefacere şi schimbare. La fel omul, cu întreaga sa personalitate, cu trăirile şi gândurile sale, cu idealurile şi aspiraţiile cele mai scumpe şi cu nevoia acută a unui plus de suflet şi de afecţiune umană. Şi totuşi:

*"Din realitatea prefacerilor şi năruirilor, logica dorinţelor deduce existenţa a ceva imuabil. Aparenţele sunt multiple şi haotice; o, dacă lucrurile ar fi mai simple, mai uşor de înţeles! Dorinţa creează, e de dorit să existe numene; de aceea există numene, iar lumea numenală e mai reală decât lumea vieţii cotidiene. **Quod erat demonstrandum**. Acelaşi truc fermecat îl produce pe acel «Unul» din jalnica şi incomprehensibila îngrămădire a celor mulţi, extrage Binele şi Frumosul din clocotitorul vălmăşag al diverselor gusturi, sensibilităţi şi interese umane, deduce Dreptatea din inegalităţile existente şi Adevărul*

Scanned with OKEN Scanner

Absolut din relativităţile necesare şi inevitabile ale vieţii cotidiene. Este un proces similar celui prin care copiii inventează tovarăşi de joacă imaginari, pentru a-şi amăgi singurătatea, sau transformă o bucată de lemn ordinar într-un cal, un vapor, un tren, în orice doriţi. Diferenţa dintre copii şi maturi constă în faptul că cei mici nu încearcă să justifice intelectual compensaţiile lor imaginare; în timp ce maturii sau mai curând adolescenţii (pentru că marea majoritate a adulţilor, ca vârstă, n-au depăşit de fapt stadiul adolescenţei, dacă cumva au ieşit total din cel al copilăriei) fac această încercare. Proaspeţii oameni conştienţi şi proaspeţii oameni raţionali au toate defectele proaspeţilor îmbogăţiţi; fac o vulgară paradă de bunurile lor şi ostentativă fanfaronadă în ce priveşte forţa lor. Trec în revistă toate crezurile biologice folositoare, toate fanteziile stimulatoare ale copilăriei individuale sau sociale şi le «explică» pretenţios în termenii unui raţionalism nou-descoperit. Zeii şi zânele sunt înlocuiţi cu numene abstracte. Zeus se sublimează în Dreptate, Putere, Unicitate; Atena devine Înţelepciunea; Afrodita degenerează în Frumuseţea Intelectuală...

În realitate, de bună seamă, numenele inventate de minţile adolescente sunt, în mod absolut, la fel de false (sau la fel de adevărate, n-ai cum să descoperi care din ele), ca şi personajele mitologice al căror loc l-au uzurpat. Ca simboluri vitale, însă, sunt mai puţin adecvate. Fanteziile copilului sunt inspirate direct din viaţă. În timp ce numenele adolescentului sunt abstracţiuni ale vieţii, evadări din diversitate către o unitate abstractă. Lumea numenelor este un substitut nepotrivit al Ţării Zânelor şi al Olimpului" (A. Huxley - **Şi restul e tăcere**, Edit. Univers, Bucureşti, 1977, pp. 261-262).

C. Noica spunea că "*a trăi monadologic... în orice facem să fie tot, să se reflecte tot*". Dar, în legătură cu cele de mai sus, poate că avea dreptate B. Pascal atunci când nota că: "*Nimic nu-i mai conform cu raţiunea decât această dezarmare a raţiunii*".

Scanned with OKEN Scanner

Deşi toate cele enunţate par abstracţiuni, privite atent, fac parte din viaţa noastră, din normalitate.

T. S. Eliot subliniază însă avatarurile pe care le aduce cu ea bătrâneţea, care s-ar defini ca vârsta care uită de unde începe, unde duce şi unde sfârşeşte drumul în inexorabila sa succesiune:

"Se pare, pe măsură ce îmbătrâneşti,
Că trecutul urmează alt tipar şi încetează de a fi o simplă succesiune -
Sau chiar dezvoltare; cea din urmă un parţial sofism
Încurajat de noţiuni superficiale despre evoluţie,
Şi devenind, în mintea mulţimii, un mod de a regenera trecutul"

(T. S. Eliot - **Patru cvartete**, Edit. Univers, Bucureşti, 1971, p. 55).

Regenerarea trecutului nu este un semn de anormalitate ci, dimpotrivă, anormal este când trecutul "urmează alt tipar" decât cel al vieţii.

J. L. Borges, în poezia "Fiului", spune că fiecare individ uman este un univers şi un rezumat al istoriei umane, temă pe care o găsim exprimată la marii scriitori care au înţeles, cu o profunzime nebănuită, viaţa şi omul cu memoria sa biologică:

"Nu eu te zămislesc. Străbunii-ţi lasă
Din tată-n fiu viaţa. Mulţi acum
Trasează-ntruna labirintic drum
De dragoste de la Adam purceasă

Şi de la Cain şi Abel în zorii
Atât de vechi că-s azi mitologie.
Ajung străbunii, prin pustiu şi-urgie,
În clipa zămislirii. Simt fiorii

Scanned with OKEN Scanner

Prezenței lor multiple. Suntem noi.
Ești tu și-acei ce-n urmă-ți vin mereu,
Mulțimea celor zămisliți din greu:

Ai lui Adam copii în lung convoi
Stă veșnicia cuibărită-n lucruri,
Ce-s ale timpului grăbite trucuri"
(J. L. Borges - **Fiului**, în Secolul XX, București, nr. 257-258/5-6, 1982, p. 56).

Tot J. L. Borges, în **Tigrii albaștri,** notează un pasaj semnificativ cu privire la capacitatea normală a conștiinței de a unifica, prin analiză și sinteză logică, operații care ne conferă, în fond, normalitatea modului de a gândi, de a raționa și a acționa:

"Cel care a înțeles că trei și cu unu fac patru, nu verifică faptul cu monede sau piese de șah, pe degete sau cu creioane. El nu poate înțelege o altă cifră. Sunt matematicieni care afirmă că unu și cu trei nu constituie decât un mod deosebit de a spune patru, o tautologie... Și iată că mie... mi-a fost sortit, dintre toți oamenii de pe pământ, să descopăr singurele obiecte ce contrazic această lege esențială a spiritului uman.

La început mă temeam să nu-mi pierd mințile: cu vremea, cred că aș fi preferat să mi le pierd, căci nebunia mea ar fi contat mai puțin decât această dovadă teribilă care făcea din pustiu o componentă esențială a Universului. Dacă trei sau unu pot fi doi sau patrusprezece, rațiunea devine nebunie" și aceasta când ajunge la constatarea fantastică că atunci când fixa o piatră și o lua *"între degetul mare și arătător și când se îndepărta de celelalte, devenea brusc mai multe"* (J. L. Borges - **Tigrii albaștri**, în Secolul XX, București, 1982, nr. 257-258/5-6, pp. 111-118).

Putem face orice fel de abstracții și chiar oamenii, în general,

Scanned with OKEN Scanner

pot fi considerați în mod abstract, numai de noi înșine, de propriul nostru Eu nu putem face abstracție. Avea dreptate S. Kierkegaard (despre care Blaga spunea că este Don Quijote al religiei) când scria: "*Afurisit să fiu, dar de toate pot face abstracție, **numai de mine însumi nu**: nu pot uita de mine nici când dorm*" (S. Kierkegaard - **Texte**, Secolul XX, 1979, nr. 7-9, p. 71). Dar aceasta face parte din normalitate, dacă nu se manifestă ca o obsesie angoasantă, dominantă, necruțătoare și dezorganizatoare pentru psihic.

Referindu-se la geniu și la productivitatea sa ca atributul său esențial, Goethe înțelegea că această productivitate aparține nu numai de spiritul, dar și de trupul omului de geniu și oferea, ca argument, exemplul lui Napoleon:

"*Trupul,... are, orice s-ar zice, o mare influență (...). Dacă s-a spus despre Napoleon că e un om de granit, e pentru că expresia asta se potrivea mai cu seamă trupului său. Câte nu și-a luat asupră-și acesta și câte nu-și putea lua! Începând cu nisipul arzător al deșertului libian și până la câmpiile înzăpezite ale Moscovei, câte marșuri, bătălii și bivuacuri noaptea și câte oboseli și lipsuri îndurate! Somn neîndestulător, hrană puțină și în schimb câtă frământare neostoită a minții! În toiul groaznicei încordări și emoții de la 18 Brumar, se făcuse miezul nopții și el nu luase încă nimic în gură toată ziua. Și fără să se gândească să mănânce ceva, se simțea totuși în stare să scrie, târziu în noapte, cunoscuta lui proclamație către poporul francez. Când te gândești ce a răbdat și câte a înfruntat omul acesta, îți vine să crezi că vârsta de patruzeci de ani n-ar mai fi avut nimic sănătos într-însul. Și totuși, la vârsta aceea, era încă în postura unui erou desăvârșit*". (J. P. Eckerman - **Convorbiri cu Goethe**, E.L.U., București, 1965, p. 626). Ideal ar fi să avem un trup și un caracter de granit.

Împotriva perceptelor tuturor credințelor și religiilor care blamează trupul și-l osândesc pentru toate păcatele sufletului și ale

Scanned with OKEN Scanner

lumii, Goethe recunoaşte trupului un loc privilegiat în ansamblul personalităţii şi aceasta ne va aminti de poezia lui Lucian Blaga, poetul şi gânditorul genial, cu strălucire particulară pe firmamentul culturii româneşti şi universale şi al cărui suflet i-a dictat poate cel mai frumos poem pentru trupul pe care şi-l dorea spre a-şi descărca "nebunia în plin!":

"Numai pe tine te am trecătorul meu trup
şi totuşi
flori albastre şi roşii, eu nu-ţi pun pe frunte şi-n plete,
căci lutul tău slab
mi-e prea strâmt pentru straşnicul suflet
ce-l port.

Daţi-mi un trup
voi munţilor,
mărilor,
daţi-mi un alt trup să-mi descarc nebunia
în plin!
Pământule larg, fii trunchiul meu,
fii pieptul acestei năpraznice inimi,
prefă-te-n lăcaşul furtunilor, cari mă strivesc,
fii amfora eului meu îndărătnic!

Prin cosmos
auzis-ar atuncea măreţii mei paşi
şi-aş apare năvalnic şi liber
cum sunt,
pământule sfânt.
Când aş iubi,
mi-aş întinde spre cer toate mările
ca nişte vânjoase, sălbatice braţe fierbinţi.

Scanned with OKEN Scanner

spre cer să-l cuprind,
mijlocul să-l frâng
să-i sărut sclipitoarele stele.

Când aş urî,
aş zdrobi sub picioarele mele de stâncă
bieţi sori
călători
şi poate-aş zâmbi.

Dar numai pe tine te am trecătorul meu trup".

(L. Blaga, *Daţi-mi un trup, voi munţilor* - **Poezii**)

Blaga exprimă aici nu numai tumultul de dimensiuni cosmice al sufletului omului de geniu, dar şi nevoia de a avea un trup - măsură geamănă a imensului Eu care-l poartă şi asupra căruia apasă totuşi povara, permanenta povară a materiei din care este alcătuit omul şi de care nu poate scăpa niciodată, oricât de înalte i-ar fi aspiraţiile şi de strălucite împlinirile. Poate că datorită împlinirilor umane: "*De câte ori călcăm pe pământ, pământul ne sărută tălpile. E fericit că nu-l părăsim*" (L. Blaga - **Elanul insulei**, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1977, p. 71) şi cu atât mai mult atunci "*Când porţi în tine o lume întreagă, cel mai neînsemnat impuls din lumea din afară, o nimica toată, ajunge să scoată din tine această lume şi să te pună pe **tine** în mijlocul ei. E destul să văd o turmă de capre* - mărturiseşte L. Blaga - *ca să mă simt în Arcadia*" (L. Blaga, **ibid**., p. 71) şi acestea toate depind, în fond, de nivelul aspiraţiilor şi altitudinea idealurilor care le motivează. Referindu-se la aspiraţii, L. Blaga scria: "*Omul mediocru aspiră să devină ceea ce nu este, el visează să-şi întreacă propriile condiţii şi să fie altul. Dogma sa fundamentală trebuie să fie aceea a trans-substanţializării. Omul genial nu aspiră decât să fie cât mai des la înălţimea momentelor sale supreme.*

Scanned with OKEN Scanner

Chiar un Dumnezeu care ar dori să fie sfântul Duh în toate cele trei ipostaze ale sale" (L. Blaga - **Elanul insulei**, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1977, p. 46), numai mediocritatea nu poate fi decât în propria ipostază.

Continuând tot cu L. Blaga şi raportându-ne la poezia citată, poate că nu ar fi lipsit de interes să amintim că: "*Natură, corp, suflet. - În natură sufletul nostru se integrează mai bine decât corpul. Deşi corpul este cosubstanţial cu natura, iar sufletul nu*" (**Elanul insulei**, p. 115).

S. Kierkegaard nota, referitor la relaţia dintre suflet şi corp:

"*Omul este o sinteză între **suflet** şi **corporalitate**. Dar o sinteză e de neconceput dacă cei doi termeni nu fuzionează într-un al treilea. Acest al treilea este **spiritul***" (Secolul XX, Bucureşti, 1979, nr. 7-9, p. 101) şi toate acestea se cuvin a fi avute în vedere când vorbim de normalitate.

Emil Cioran consideră că spiritul este rezultatul unei îndelungi suferinţe, a singurătăţii negre şi izolate "*între cer şi pământ*", a izolării lucide groaznice şi fecunde la care a fost supusă viaţa spre a naşte spiritul.

"*Apologia spiritului o fac oamenii sănătoşi şi graşi, care n-au nici presentimentul a ceea ce înseamnă spirit, care n-au simţit niciodată antinomiile dureroase de la baza existenţei. Cei care cu adevărat îl simt, aceia îl tolerează cu orgoliu sau îl prezintă ca pe o calamitate. Nimeni nu este încântat în fondul fiinţei lui de această achiziţie catastrofală pentru viaţă, care este spiritul. Şi cum să fii încântat de această viaţă fără farmec, fără naivitate şi fără spontaneitate? Prezenţa spiritului indică totdeauna un minus de viaţă, multă singurătate şi suferinţă îndelungată*"; mai departe, nu dobândirea spiritului a scăpat viaţa de trăirea anxioasă, ci: "*Dimpotrivă, este cu mult mai adevărat că prin spirit s-a câştigat un dezechilibru, o anxietate, dar şi o grandoare*" (E. Cioran, **op. cit.**, pp. 19-20).

Scanned with OKEN Scanner

Este o stare de normalitate, de suferință și de măreție a condiției umane, înălțarea la nivelul exigențelor spiritului, după cum este o stare anormală prăbușirea spiritului la nivelul sufletului, așa cum subliniază Hegel în **Filozofia Spiritului,** atunci când vorbește de hipnoză, ca și de stările hipnoide.

O altă stare, care duce spiritul în condiția de anormalitate, este extazul cel "*mai revelator și mai bogat și mai periculos, extazul rădăcinilor ultime ale existenței. Nu câștigi în extaz nici un fel de certitudine explicită sau o cunoaștere definită, dar sentimentul unei participări esențiale este atât de intens, încât debordează toate limitele și categoriile cunoașterii obișnuite*", scrie E. Cioran și tot el adaugă: "*Sentimentul metafizic al existenței este de natură extatică și orice metafizică își are rădăcina într-o formă particulară de extaz. În mod greșit se admite numai forma extatică religioasă. Există o multiplicitate de forme care depind de o formație spirituală specifică sau de o structură temperamentală și care nu trebuie neapărat să ducă la transcendență*" și mai departe precizează că "*... orice extaz adevărat este periculos*" și că, de asemenea: "*nu văd în extazul rădăcinilor ultime ale existenței decât o formă de nebunie, nu de cunoaștere*" (E. Cioran, **op. cit.**, pp. 57-58), în care trupul, sufletul și spiritul devin dezunite, dizarmonice sau alienate.

Mircea Eliade (**Fragmente nefilozofice**, în "Vremea", 28 mai 1938, p. 6) nota: "*Am impresia că realitatea aceasta simplă și miraculoasă, care este viața, știe să se folosească, în lupta ei contra neantului, de însăși victoriile provizorii ale neantului* (...).

Ceea ce mă tulbură (și mă încântă totodată) în această enigmă a bolii și a dezechilibrului multor gânditori - este faptul că gândirea lor ajunge un stenic, un stimulent de viață, o structură organică și sănătoasă pentru ceilalți. Este ciudat că viața și bucuria se răzbună, și în acest caz asistăm iarăși la o victorie a vieții" (cf. "Secolul XX", București, 1979, nr. 7-9, p. 119).

Scanned with OKEN Scanner

Octavian Goga, în antiteză cu I. L. Caragiale, vorbind despre artă şi viaţă, scria că: "*Cel mai mare duşman al artei a fost totdeauna viaţa. Doi duşmani implacabili: arta şi viaţa. Duc o luptă, se zbuciumă veşnic alături, despoindu-se, furându-se unul pe altul...*" (O. Goga - **Pagini noi**, Edit. tineretului, Bucureşti, 1967, p. 64), dar, în acelaşi timp, ca doi prieteni, viaţa având însă avantajul de a valida totdeauna arta.

Tot O. Goga remarca însă: "*Ce ciudată împărţire de roluri: în viaţă, veselia vorbeşte, suferinţa tace. În artă e invers. Suferinţa strigă, veselia aproape nu are cuvânt*" (O. Goga. **ibid.**, p. 64).

Despre rolul artei în terapia bolilor, tot O. Goga nota: "*Arta poate fi câteodată un sanatoriu pentru răniţi - pentru infirmi nu... Ea poate să vindece ca orice spital. Dar poate să şi isprăvească, cu moartea binefăcătoare, durerea rănilor primite... M-am hotărât să-i trec pragul din nou... Să vedem unde duce de astă dată, când mă apropii cu mai multă patimă ca oricând... Duce oare la ţintirimul cu care am început să mă împac, ori la una din culmile care mi-au nălucit fugare de-atâtea ori pe dinaintea ochilor*" (O. Goga - **Pagini noi**, Edit. tineretului, Bucureşti, 1967, pp. 78-79).

"*Sufletul unui artist se aseamănă cu capul lui Ianus din mitologie: două feţe, una de adolescent şi cealaltă de moşneag... Una cere avânturi impetuoase, violente, şi friguri tinereşti, simte chemările dragostei veşnic primenite, are naivităţi de copil, ori strengării de băiat alintat... Cealaltă îl îndrumă cu înţelepciunile bătrâneţii, îi dă sfaturi de patriarh albit, din a cărui minte vorbeşte pravila veacurilor... Din nenorocire însă, lumea - cu deosebire criticii - nu văd feţele amândouă şi de aceea judecăţile pe care le rostesc sunt de obicei nedrepte. Ca să poţi spune adevărul întreg trebuie să înţelegi privilegiul frumos şi trist pe care arta slujitorilor ei îl acordă: darul de a fi totdeauna mai tineri şi mai bătrâni decât noi...*" (O. Goga - **Pagini noi**, Edit. tineretului, Bucureşti, 1967, pp. 68-69).

Scanned with OKEN Scanner

"Poate n-am îmbătrâni niciodată dacă n-am avea un dar blestemat, moştenit din bătrâni: Inima. În ea îşi trimite viaţa săgeţile, acolo ţintesc toate loviturile... Drumul la inimă, însă, duce prin carne, prin bietul trup... Cum nu s-ar frânge, cum n-ar slăbi, cum n-am îmbătrâni?" (O. Goga - **Pagini noi**, Edit. tineretului, Bucureşti, 1967, p. 70).

"Suntem tributarii morţii... Fiecare ceas, fiecare clipă ne cere o fărâmitură de viaţă. Aşa ne topim pe nesimţite... Soarele cu apusul lui de purpură e roşit din sângele nostru..." (O. Goga - **Pagini noi**, Edit. tineretului, Bucureşti, 1967, p. 84).

"Din trecutul meu, ceea ce mă fascinează mai multe este copilăria; numai ea, când mi-o amintesc, nu mă face să regret timpul care s-a dus. Căci nu descopăr într-însa ireversibilul, ci ireductibilul" (R. Barthes, cf. "Secolul XX", nr. 8-10/1981, Bucureşti, p. 6).

"Uneori, când mă simt golit, când expresia mi se refuză, când, după ce am umplut pagini nesfârşite, descopăr că nu am izbutit nici o frază, mă prăbuşesc pe divan şi rămân acolo năuc, înnămolit în lehamite" scria G. Flaubert (cf. Roland, "Secolul XX", Bucureşti, 1981, nr. 8-10, p. 109).

Roland Barthes vorbea despre rolul indisociabil şi deci normal al trupului şi al sufletului în scriere, care, prin individualitatea sa ireductibilă, resimte plăcerea textului: *"Textul are o formă umană, este o figură, o anagramă a corpului? Da, dar a corpului nostru erotic. Plăcerea textului ar fi reductibilă la funcţionarea lui gramaticală (fonotextuală), aşa cum plăcerea trupului nu este reductibilă la nevoile fiziologice.*

Plăcerea textului (faţă nevăzută a normalităţii elevate, spiritualizate - n.a.) *este acea clipă în care corpul meu îşi va urma propriile idei - căci corpul meu nu are aceleaşi idei cu mine"* (R. Barthes - **Plaisir du texte**, Ed. du Seuil, Paris, 1973, cf. "Secolul XX", nr. 8-10, Bucureşti, 1981, p. 156).

Scanned with OKEN Scanner

*"Dacă s-ar putea închipui o estetică a plăcerii textuale, ar trebui închisă într-însa: **scriitura cu glas tare**. Această scriitură vocală (care nu este câtuşi de puţin cuvântul) nu este practicată, dar este fără îndoială ceea ce recomanda Artaud şi ce vrea Sollers. Să vorbim despre ea ca şi cum ar exista.*

*În antichitate, retorica cuprindea o parte uitată, cenzurată de comentatorii clasici: **actio**, ansamblul de reţete pentru exteriorizarea corporală a discursului: era vorba de un teatru al expresiei, oratorul-actor «exprimându-şi» indignarea, mila etc. **Scriitura cu glas tare**, însă, nu este expresivă; ea lasă expresia în seama phenotextului, codul obişnuit al comunicării; căci ea aparţine genotextului, semnificaţiei, este purtată nu de inflexiunile dramatice, de intonaţiile viclene, de accentele de complezenţă, ci de grăuntele vocii, mixare erativă de timbru şi limbaj, şi poate deci şi el să fie ca şi dicţiunea, materia unei arte: arta de a-şi purta trupul (de unde importanţa sa în **Extremul Orient**). În ce priveşte sunetele limbii, **scriitura cu glas tare** nu este fonologică, ci fonetică; obiectul ei nu este claritatea mesajelor, teatrul emoţiilor; ceea ce caută ea (într-o perspectivă a juisării) sunt incidentele pulsionale, limbajul acoperit cu piele, un text în care să se poată auzi grăuntele gâtlejului, patina consoanelor, voluptatea vocalelor, o întreagă stereofonie a cărnii în profunzime: articularea trupului, a limbii, nu cea a sensului, a limbajului. O anume artă a melodiei poate da o idee despre această scriitură vocală; dar cum melodia a murit, azi va fi găsită poate mai curând în cinematografie. Este, într-adevăr, suficient ca cinematograful să prindă de **foarte aproape** sunetul cuvântului (aceasta este, în definitiv, definiţia generalizată a «grăuntelui scriiturii») şi să se lase să se audă în materialitatea, în senzualitatea lor, suflul, zgrunţurosul, cărnosul buzelor; prezenţa botului uman (vocea, scriitura să fie proaspete, suple, fin granulate şi vibrante ca botul unui animal), ca să reuşească să exileze foarte departe*

Scanned with OKEN Scanner

semnificatul şi să arunce, ca să spunem aşa, trupul anonim al actorului în urechea mea: gramulează, sfârâie, mângâie, răzuieşte, taie: juisează" (Roland Barthes - **Plăcerea textului**, în "Secolul XX", nr. 8-10, 1981, Bucureşti, p. 163). Este aici, în status nascendi, biosemantica ajunsă la componenta fundamentală a spiritualităţii.

Plăcerea textului - scrie R. Barthes - nu rezultă din relatarea plăcerii, după cum "*textul juisării nu este niciodată acel care povesteşte o juisare*" (p. 161), iar mai departe precizează:

"*Există pare-se, o mistică a textului. Tot efortul constă, dimpotrivă, în a materializa plăcerea textului, a face din text un* ***obiect de plăcere ca oricare altul****. Adică: fie să apropii textul de «plăcerile» vieţii (o mâncare, o grădină, o întâlnire, o voce, o clipă etc.) şi să-l înscrii în catalogul personal al senzualităţilor noastre, fie să deschizi cu textul breşa juisării, a marii pierderi subiective, identificând acest* ***text*** *cu clipele cele mai pure ale perversiunii, cu locurile sale clandestine. Important este să netezeşti câmpul plăcerii, să ştergi falsa opoziţie dintre viaţa practică şi viaţa contemplativă. Plăcerea textului este o revendicare îndreptată tocmai împotriva separării textului; căci ceea ce spune textul, dincolo de particularitatea numelui său, este ubicuitatea plăcerii, utopia juisării*" (**ibid.**, pp. 161-162), "juisarea" fiind uitarea de sine - într-o stare de abandon, de detaşare apropiată de extaz, de meditaţie, de o estetică metafizică şi metaspirituală care aduce suflétul în sferele spiritului şi investeşte corpul cu armoniile divine.

În alt loc, R. Barthes preciza cu privire la plăcerea textului:

"*Text de plăcere: acela care mulţumeşte, umple, dă euforie; acela care vine de la cultură, nu se rupe de ea, este legat de practica* ***tihnită*** *a lecturii. Text de juisare: acela care te duce la pierzanie, care-ţi răpeşte tihna (creând chiar o oarecare stare de plictiseală), care clatină temeliile istorice, culturale, psihologice*

Scanned with OKEN Scanner

ale cititorului, consistența gusturilor, valorilor și amintirilor sale, care pune în stare de criză raportul său cu limbajul. Or, este anacronic cititorul care ține ambele texte în câmpul său și în mâna sa hățurile plăcerii și juisării, căci se împărtășește simultan și contradictoriu din hedonismul adânc al oricărei culturi (care-l pătrunde liniștit sub marca unei arte de a trăi, din care fac parte cărțile vechi), *precum și din distrugerea acestei culturi: se bucură de consistența eului său* (aceasta este plăcerea) *și își cauzează pierzania* (aceasta îi este juisarea). *Este un cititor de două ori cultivat, de două ori pervers*" (R. Barthes - **Plăcerea textului**, în "Secolul XX", București, 1981, nr. 8-10, p. 157). Dar această extaziere își păstrează legăturile cu contextul corporal, sufletesc și spiritual, într-o unitate apropiată de sferele cele mai pure ale creației și recreației normale prin lectură, cu toate reverberațiile corp-suflet-spirit.

Tot R. Barthes scria că "*Limbajul e ca o piele... e ca și cum aș avea cuvinte în loc de degete sau degete la capătul cuvintelor. Limbajul meu tremură de dorință*", iar atunci când scrie se simte nu un permanent ucenic, ci un om în care "revoluția dorinței" este interminabilă:

"*În ce privește eterna mea ucenicie, aș spune următorul lucru: nu ucenicia este nesfârșită, ci mai degrabă dorința. Munca mea pare făcută dintr-o serie de «dezinvestiri»; nu există decât un singur obiect în care nu mi-am "dezinvestit" niciodată dorința: limbajul. Așa încât, «nesfârșita ucenicie» nu trebuie înțeleasă ca un program umanist, ca și cum ar trebui să fii mereu nemulțumit de tine și să înaintezi* («să te maturizezi») *spre o imagine olimpiană făcută din cunoaștere și înțelepciune, ci mai degrabă ca un curs fatal a ceea ce Lacan numește «revoluțiile dorinței»*" (cf. Adriana Babeți - **Romancierul - parafraze barthiene**, în "Secolul XX", București, 1981, nr. 8-10, p. 225) cu toată beatitudinea ce unește profanul cu sacrul, îndumnezeind cuvintele și sufletul și, în

Scanned with OKEN Scanner

același timp, obiectivând polivalent subiectivitatea cu toate consecințele ce decurg din "revoluția dorințelor" superioare.

Cu patru zile înainte de a trece în lumea umbrelor, R. Barthes spunea unor ziariști: "*când un om este pradă unei lipse de dorință, aceasta este aproape o boală, nu în sensul moral, ci aproape în sensul fizic al cuvântului. Un lipsit de dorință se ofilește. Boala, criză a civilizației despre care se vorbește azi, este poate o criză a dorinței*" (I.V. Rambaud, **Roland Barthes sau savoarea,** "Secolul XX", București, 1981, nr. 8-10, p. 239). Această criză a dorinței desprinsă și despărțită de altarul valorilor se dezorganizează în structuri aberante sau alienante ale lipsei de discernământ.

"*Numesc înțelepciune a artistului nu o virtute antică și, cu atât mai puțin, un discurs mediocru, ci dimpotrivă, acea cunoaștere morală, acea* ***acuitate a discernământului*** (s.a.) *care-i permite să nu confunde niciodată sensul cu adevărul. Câte crime nu a comis umanitatea în numele Adevărului? Câte războaie, represalii, teroare, genocide pentru triumful unui sens? Artistul, însă, știe că sensul unui lucru nu este și adevărul lui; această cunoaștere este și o înțelepciune, o înțelepciune nebunească, am putea spune, pentru că ea îl izolează de comunitate, de turma fanaticilor și aroganților. Totuși, nu toți artiștii dau dovadă de o asemenea înțelepciune: unii ipostaziază sensul. Această operațiune teroristă se numește, în general, realism*". De aceea, declara (într-un dialog cu Godard): "«*Simt nevoia să exprim realitatea în termeni care să nu fie întru totul realiști*», *dovedește un sentiment exact al sensului: nu îl impui, dar nici nu-l abolești. Această dialectică conferă filmelor tale* (voi folosi din nou același cuvânt) *o mare subtilitate: arta consistă în a lăsa sensului o cale liberă, și ca indecisă, din scrupul. Tocmai prin aceasta îndeplinești realmente sarcina artistului de care au nevoie timpurile noastre: a nu fi nici dogmatic, nici nesemnificativ*" (Barthes-Antonioni, în "Secolul XX", București, 1981, nr. 8-10, p. 246). Dar pentru această

Scanned with OKEN Scanner

interiorizare a culturii, se cuvine a fi asimilată cu conştiinţa şi cu "acuitatea discernământului", pentru că civilizaţia noastră produce în mod anormal incultură sau subcultură, favorizând anormalităţile de conduită umană care pot merge până la absenţa discernământului, acesta din urmă atestând psihoza, alienarea mintală.

În acelaşi text omagial adresat lui Antonioni, raportându-se la tipologia lui Nietzsche care distingea două figuri: preotul şi artistul, şi, totodată, discutând despre conceptul de "Modern", Roland Barthes menţiona, în sensul unei profunde normalităţi susţinute de lupta împotriva valorilor compromise:

"*Spre deosebire de preot, artistul se miră şi admiră; privirea sa poate fi critică, dar nu acuzatoare: artistul nu cunoaşte resentimentul. Opera ta e deschisă Modernului, tocmai pentru că eşti un artist. Mulţi abordează Modernul ca pe un drapel de luptă împotriva vechii lumi, a valorilor ei compromise; pentru tine, însă, Modernul nu este termenul static al unei opoziţii facile; Modernul este, dimpotrivă, dificultatea activă de a urma schimbările Timpului, dar nu numai la nivelul marii Istorii, ci şi în interiorul acelei mici Istorii, căreia existenţa fiecăruia dintre noi îi este măsură. În acelaşi sens, autorul defineşte cele «trei forţe» sau «cele trei virtuţi care-l reprezintă... pe artist»...: «**vigilenţa**, **înţelepciunea** şi, cea mai paradoxală dintre toate, **fragilitatea**»*" (Barthes-Antonioni, **ibid**. p. 245), la care am adăuga şi discernământul.

"***Îmi place, nu-mi place**: acestea nu au nici o importanţă pentru nimeni; nu au sens; în aparenţă. Şi totuşi, înseamnă: trupul meu nu este acelaşi cu al vostru. Astfel, în această spumă anarhică a gusturilor şi a dezgusturilor, un fel de haşurare distrată, se schiţează treptat imaginea unei enigme corporale, chemând complicitatea sau iritarea. Aci începe intimidarea trupului care-l obligă pe celălalt să mă suporte în chip liberal, să rămână tăcut şi curtenitor în faţa desfătărilor şi a refuzurilor pe care nu le*

Scanned with OKEN Scanner

împărtăşeşti" (Roland Barthes de Roland Barthes, în "Secolul XX", Bucureşti, 1981, nr. 8-10, p. 151).

Trăind în societate, comunicând prin limbajul rostit sau scris, afirmându-ne în lumea valorilor materiale şi spirituale pentru a ne forma şi îmbogăţi şi a le îmbogăţi, trăindu-ne fiecare în parte destinul nostru biologic, destinul vieţii şi al sufletului ca şi al spiritului, prea adesea uităm de realitatea trupului, de înălţimile şi abisurile sale, de imensitatea informaţiilor arhi- şi paleo-psihice pe care ni le aduce din cele mai neştiute straturi ale istoriei naturale şi sociale, ca şi de imensele sale depozite biologice, psihologice şi de influenţe ale mediului social pe care le tezaurizează în toate fibrele sale, cu toate cele bune şi cu toate deficienţele lor. Pe de altă parte, prea uităm de trup şi prea vorbim de suflet doar, uitând fără să vrem că trupul nu se poate despărţi de suflet şi chiar dacă invocăm atât de des sufletul şi atunci când ne bucurăm, ca şi atunci când suntem pradă deznădejdilor, noi, oamenii, nu ştim să definim bine ce este sufletul şi abia că putem, după atâtea milenii de civilizaţie, să alăturăm cu stângăcie şi nesiguranţă cuvintele, noţiunile, cunoştinţele, spre a spune cum funcţionează această relaţie indisociabilă trup-suflet cu rol deosebit în normalitate, ca şi în anormalitatea fizică sau psihică.

"*Nu voi înţelege niciodată cum au putut exista atâţia oameni care să declare corpul o iluzie, precum nu voi înţelege niciodată cum a putut fi conceput spiritul în afară de drama vieţii, în afară de contradicţiile şi deficienţele acesteia*", scria Emil Cioran, şi continua, mai departe: "*Realitatea corpului este una dintre cele mai groaznice realităţi. Aş vrea să văd ce ar însemna spiritul fără frământările cărnii, sau conştiinţa fără o mare sensibilitate nervoasă*" (E. Cioran - **op. cit.**, pp. 74-75).

În ce ne priveşte, semnalăm existenţa unei permanente comunicări între suflet, conştiinţă şi spirit pe de o parte, cu trupul pe de altă parte, prin punerea în tensiune de lucru a tuturor

Scanned with OKEN Scanner

structurilor sale până la nivelul structurilor submoleculare, prin acțiuni cu sens imergentiv și invers, toate structurile corporale acționând emergentiv asupra structurilor psihice superioare atât la omul normal, ca și la cel bolnav.

A crede că trupul nu contribuie la naşterea şi expresia actelor noastre psihice conştiente şi inconştiente este una dintre cele mai profunde erori pe care o pot comite oamenii.

"Care este rolul trupului în scrieri? Fiecare trup este diferit de celelalte, caracterul său singular fiind ireductibil, este aceasta o garanție inalienabilă de autenticitate într-un moment în care societatea tinde să devină o masă, un bloc format din nenumărate unități identice. Caracterul singular al trupului nu rezidă în forma lui globală, ci în mișcările ritmice ale părților sale. Există planșe de anatomie în care nu se vede conturul, ci arhitectura internă a corpului, silueta fiind alcătuită din rețele dese ale sistemului nervos și circulatoriu, central și periferic. E ca și cum, pentru a le face vizibile, s-ar fi introdus lichide diferit colorate: ceea ce vedem nu este o structură constantă, ci un țesut animat; și textul este un țesut, o spune cuvântul".

Viața, deci inclusiv literatura, știința, istoria, artele etc., cu alte cuvinte omul, trebuie privite în ochi, în mod direct, pentru a vedea care este partea (valoarea, sensul, perspectiva) *"ce comandă întregul în trecut; care e partea ce îl comandă acum și permanent, dacă e vorba de obiect științific"* (C. Noica - **op. cit.**, p. 30).

Se face simțită, din ce în ce mai evident în prezent, o tendință de întoarcere la rădăcinile sufletului, la relația corp-suflet-spirit și în acest demers se înregistrează realizări uluitoare, dar și reculuri la structurile primare, ceea ce are drept consecință tendința de a îndumnezei omul, sau de a-l coborî în infernurile dionisiace, cu toate tendințele care pot ocupa intervalul dintre aceste două orientări și care au drept consecință fie ancorarea conștientă în real și ireal, fie alterarea abnormă de diferite grade a conștiinței

Scanned with OKEN Scanner

individuale sau colective, cu prăbuşirea în abisal.

În etapa actuală, tendinţa de a aborda omul ca totalitate se face simţită în toate domeniile culturii contemporane şi, din fericire, exprimată de mult timp, inclusiv în cultura românească.

Cerem scuze pentru citatul prea lung din Noica, dar în el sunt exprimate cele mai importante orientări ale culturii contemporane privind imaginea bio-psiho-socială a omului şi concluziile ce pot privi normalitatea sa.

"Spui: cum poate Freud reduce totul la instinct sexual? Dar instinctul sexual e totul, e Erosul care singur dă fiinţei organice ieşirea din precaritatea mortalităţii, deci îi dă caracter de ***fiinţă****... Spui: cum poate Pavlov căuta totul în salivă? Dar saliva e totul; e expresia* ***Foamei****, care singură scoate fiinţa organică din precaritatea dispariţiei individuale şi îi dă caracter de* ***fiinţă*** *... Spui: cum poate Heidegger reduce totul la* ***Angst****? Dar îngrijorarea e totul; e expresia* ***Fricii****, care singură scoate fiinţa organică din izolarea individualităţii ei şi o pune în contact cu «Marele Tot», dându-i astfel, la orice nivel, caracter de* ***fiinţă****.*

Aşadar Frica, Foamea, Erosul, care păruseră(?) simple componente ale fiinţei organice, se pot ridica de fiecare dată la funcţia întregului. Şi nu o fac numai în perspectiva ***teoretică****, a lui Freud, Pavlov sau Heidegger, ci pot fi înţelese ca făcând-o efectiv, luând real comanda întregului organic.*

Căci aceasta este schema vieţii, ca partea să se ridice la puterea întregului - ca şi a teoriei!". De aici pleacă înţelesul normalităţii, dar şi al anormalităţii.

"Omul posedă Frica, Foamea, Erosul, însă la om, care are conştiinţa finitudinii, predomină Erosul şi aici are dreptate S. Freud, la animal primează Foamea şi deci Pavlov are dreptate, la animal predomină Frica, dar Heidegger are dreptate şi el atunci când a ridicat frica elementar animală la nivelul de ***Angst*** *adică de «angoasă ce priveşte şi frica elementară şi foamea şi Erosul iscate*

Scanned with OKEN Scanner

sub pintenul finitudinii»" (C. Noica). Dar atât Frica, Foamea şi Erosul justifică viaţa la toate nivelurile şi prin urmare şi construcţiile teoretice ale **Logosului** care ar urma să vadă erosul şi foamea nu "*în exclusivul, ci în integralitatea lor. Deci un Logos care ar implica şi transfigura frica, foamea şi erosul ar fi mai îndreptăţit decât orice să dea socoteală de întreg. Dar aşa s-a şi făcut sau încercat - şi atunci* ***cultura*** *(dacă nu filozofia) are dreptate - Filosofia trebuie să fie conştiinţa de cultură, ca încercare a acesteia de a înţelege prin logos frica, foamea şi erosul - până la erosul «divin» de cunoaştere*" (C. Noica, **op. cit.**, pp. 30-31) şi "*Eliberarea de Foame, Frică-foame-eros sunt necesităţi. Logosul e libertate*" (**Ibid.**, pp. 3-7).

Dar toate acestea, raportate la normalitate, se întregesc în conceptul bio-psiho-social despre personalitate, pe care l-am formula cu termenii de bio-psiho-socio-spiritual.

Barthes experimenta mişcările pe propriul trup, el fiind stângaci. Mişcările lui găseau totul pe dos, nu exista un mediu preorânduit pentru a se mişca în el. La şcoală trebuia să se lupte ca să fie ca ceilalţi: "*desenam, obligat fiind, cu dreapta, dar întindeam culoarea cu stânga: răzbunarea impulsului. În desene, trăsătura de condei sfârşeşte, fără excepţie, în culoare: prin trup trece dorinţa şi plăcerea şi ca atare discursul este erotic, dar şi estetic, cu condiţia să supui această veche categorie unei uşoare torsiuni care să o îndepărteze în fondul său regresiv, idealist şi să o apropie de corp, în derivă*".

Ar mai fi de adăugat, la cele de mai sus, spusele lui G.C. Argan, care întregesc consemnările pe care le-am citat, şi atunci vom înţelege dificultăţile de definire a normalităţii psihice:

Procesiunea "*depresivă şi nivelatoare a Legii şi/sau a Violenţei se exercită asupra intelectului şi a moralei, facultăţi prin excelenţă sociale şi hegemonice, care refuză originalitatea biologică a trupului. De aceea rezultă imediat semnificante semnale care nu*

Scanned with OKEN Scanner

trec prin tipologia clasificatorie a alfabetului, vorbirea care nu trece prin simetriile impuse ale gramaticii şi sintaxei, existenţa care nu este dictată de logica nevoii şi consumului, ci este modulată în nesfârşite tonalităţi de libera corespondenţă a dorinţei şi a plăcerii" (Gliulio Carlo Argan - **Sufăr de o boală: eu văd limbajul**, "Secolul XX", Bucureşti, 1981, nr. 8-10, p. 144).

"*Am fost în sânul matern nu numai cele nouă luni cât durează gestaţia maternă, ci două miliarde de ani, cât a durat viaţa pe pământ din care, prin naştere, ne-am desprins*" (L. Blaga - **Elanul insulei**, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1977, p. 192) şi, cu toate acestea, fiecare om este ceea ce reuşeşte să devină.

"*Faci parte dintr-o lume normală cât timp în viaţă eşti conştient mânat de dorinţi, dar devii anormal când în viaţă eşti inconştient manevrat de aceleaşi dorinţi*" (L. Blaga, **ibid**., p. 194).

"*Marea dificultate în reflecţiile psihologice constă în aceea că trebuie să considerăm mereu tot ce e în sufletul omului paralel, sau mai degrabă împletit cu tot ce e în afara lui. Fiinţa vie e în continuă sistolă şi diastolă, inspiraţie şi expiraţie. Acest lucru, chiar dacă nu-l putem exprima exact, e bine să-l observăm atent şi să-l urmărim*" (Goethe - **Maxime şi reflecţii**).

"*- (...) un om târât de pasiunile lui îşi pierde mintea şi trebuie privit ca un om beat, ca un nebun.*

- O, voi, oameni cuminţi! strigai eu zâmbind. Pasiune! Beţie! Nebunie! Sunteţi aşa de liniştiţi, aşa de imparţiali, voi, oamenii morali! şi mustraţi pe beţiv, urgisiţi pe nebun, treceţi pe lângă ei, ca preotul, şi mulţumiţi lui Dumnezeu, ca fariseul, că nu v-a făcut şi pe voi ca pe unul dintre aceştia. M-am îmbătat şi eu de multe ori, pasiunile mele n-au fost niciodată departe de nebunie şi nu-mi pare rău nici de una, nici de alta, fiindcă ştiu că toţi oamenii extraordinari, care au făcut ceva mare, ceva în aparenţă imposibil, au fost defăimaţi întotdeauna şi socotiţi drept beţivi şi nebuni. Dar

Scanned with OKEN Scanner

chiar în viața obișnuită e nesuferit lucru să auzi cum despre orice om care a făcut o faptă întrucâtva liberă, mărinimoasă, neașteptată, se spune că e beat sau că e nebun; Să vă fie rușine vouă, celor teferi! Să vă fie rușine, înțelepților!

- Acestea sunt ciudățenii de-ale tale, spuse Albert. Exagerezi totul și... hotărât n-ai dreptate atunci când compari sinuciderea... cu fapte mari, fiindcă sinuciderea nu poate fi privită decât ca slăbiciune. E mai ușor să mori decât să înduri neclintit o viață chinuită! (...)

- Numești asta slăbiciune? Te rog, nu te lăsa ademenit de aparențe. Poți să spui despre un popor care suferă sub jugul nesuferit al unui tiran că e slab, atunci când, în sfârșit, izbucnește și își sfarmă lanțurile? Un om care, de spaimă că i-a luat casa foc, își încordează toate puterile și duce ușor poveri pe care într-o împrejurare obișnuită abia le-ar putea urni; sau altul care, de mânie că a fost jignit, se luptă cu șase deodată și îi doboară - oare aceștia pot fi numiți slabi? Și, dragul meu, dacă încordarea este tărie, de ce exaltarea ar fi altceva?" (Goethe - **Werther**, I, 12 august). Exaltarea este normală, dar devine nefirească și semn de boală, ca, de exemplu, în manie.

Și pentru că discutăm despre normalitate, poate că n-ar fi deloc nesemnificativ să amintim că unele "curiozități" ale marilor creatori, scriitori, savanți, inventatori etc., sunt de multe ori tratate, de către mulți amatori întru ale sufletului omenesc, drept "ciudățenii" în cel mai fericit caz, dacă nu ca "*manifestări ale nebuniei*" în cel mai nenorocit și nefericit caz. Creația este însă un chin care poate lua proporții de un dramatism atât de intens și de cutremurător, încât ce-l care-i prins în flăcările sale să apară ca un veritabil damnat. Așa-numita clipă de grație a creației, atât de trandafiriu prezentă în mintea unora, este în realitate o încordare de un tragism devastator, pe care o trăiește doar creatorul cuprins în flăcările devoratoare ale creației. Din acest punct de vedere, avea dreptate A. Gide, care nota următoarele:

Scanned with OKEN Scanner

"Cele mai frumoase lucruri sunt cele pe care ţi le suflă nebunia şi le scrie raţiunea. Trebuie să te păstrezi între amândouă, cât mai aproape de nebunie când visezi, cât mai aproape de raţiune când scrii" (A. Gide - **Jurnal**, Edit. Univers, Bucureşti, 1970, p. 32).

Dar acest mod de încordare a spiritului, de trecere dincolo de graniţele aparenţelor, este modul de manifestare a normalităţii psihice a marilor creatori, fără ca prin aceasta, din necunoaştere, să le atribuim calificativul de anormal sau calificativul, şi mai nefericit, de "nebun". Asemenea personalităţi neobişnuite în raport cu media statistică, ce nu măsoară nici mediocritatea, sunt mai normali ca aceşti aşa-zişi normali, care-şi manifestă normalitatea până la jumătatea ştachetei, pe care o poate depăşi la înălţimi neaşteptate doar talentul sau geniul. Tocmai această dezmărginire a spiritului marilor creatori nu se cuvine a fi taxată cu termenii de anormalitate, aberanţă sau nebunie, ceea ce ar însemna psihopatologizarea creaţiei.

"Fiecare ins trebuie considerat în particularitatea sa, şi pe lângă firea înnăscută, mai e de luat în consideraţie şi mediul său de mai de mult, prilejurile pe care le-a avut spre a se forma, precum şi treptele pe care e situat în prezent" (Goethe, către K.F. von Reinhard, 8 mai 1811, în **Gândirea lui Goethe**, în Texte alese, vol. II, Edit. Minerva, Bucureşti, 1973, p. 333).

De la situaţiile limitate la omul obişnuit, la dezmărginirea pe care o trăieşte talentul sau geniul, distanţa este subliniată de Goethe astfel:

"Omul e făcut pentru situaţii limitate, el ştie să cuprindă cu privirea ţeluri simple, apropiate, precise şi se obişnuieşte să se folosească de mijloacele ce-i sunt la îndemână; îndată ce orizontul în jurul lui se lărgeşte, el nu mai ştie nici ce vrea, nici ce e bine să facă, şi atunci e cu totul indiferent dacă îl zăpăceşte mulţimea lucrurilor ce-l înconjoară, sau îl descumpăneşte măreţia lor. E o nenorocire pentru el dacă e incitat să-şi pună ambiţia în serviciul

Scanned with OKEN Scanner

unor scopuri de care nu se poate simți legat printr-o activitate spontană și continuă" (Goethe, **Anii de ucenicie**, VI).

Goethe intuieşte aici şi deschide, în acelaşi timp, perspectiva explicării unor crize spirituale pe care omenirea, la acest sfârşit de secol şi mileniu, le experimentează în mod acut, în condiţiile unei supraabundenţe informaţionale, pe care nefiind capabilă să şi-o însuşească prin asimilare intrapsihică, nu se poate acomoda şi poate că de aici reîntoarcerea, reculul spre situaţiile limită, uneori chiar primare ca valoare ideo-afectivă şi care alienează social pe om.

Toate marile demersuri în raport cu lumea culturii şi civilizaţiei cer, cu atât mai mult astăzi, seriozitate, hotărâre şi consecvenţă, pentru a ne menţine în normalitate. În sensul acestor deziderate, Goethe scria următoarele:

"Într-adevăr (...), fără seriozitate nimic nu e cu putinţă pe lume, dar printre cei care-i numim oameni cultivaţi găsim în fond prea puţină seriozitate; aş zice că se apucă de treburi şi lucrări, ba chiar şi de plăceri, dintr-un soi de autoapărare; trăiesc aşa cum citeşti un teanc de ziare, ca să le dai gata; asta îmi aduce aminte de un tânăr englez care, într-o seară, la Roma, a povestit, cu mare mulţumire, că în ziua aceea «isprăvise» cu şase biserici şi două galerii de artă. Lumea vrea să ştie şi să cunoască multe, şi de preferinţă tocmai ceea ce nu o priveşte personal şi nu observă că nu-ţi potoleşti foamea înghiţind cât mai mult aer. Făcând cunoştinţă cu un om, mă informez numaidecât: ***cu ce se ocupă? şi cum, şi cu ce efect?*** (s.a.). *Iar răspunsul la aceste întrebări determină definitiv interesul meu faţă de el*" (Goethe - **Anii de ucenicie**, VI). **Ce, cum** şi **cu ce efect** sunt de altfel unele dintre întrebările care ajută la definirea normalului în corelaţie cu tipul şi calitatea acţiunii, a discernământului şi voinţei, ca şi a nivelului de integrare ideo-afectivă.

Oricât de subiective i-ar apare omului creaţiile sale, acestea

Scanned with OKEN Scanner

sunt, în determinismul lor, simultan naturale şi spirituale şi în raport cu epoca şi nivelul de dezvoltare a societăţii în care trăieşte şi acţionează.

Omul, oricât de strălucitor sau de abject ar fi, este rezultatul unic al naturii şi al culturii, iar aspiraţia spre umanitate şi umanism, în sensul său cel mai înălţător, nu este lipsită de contradicţii şi chiar de convulsii, de ascensiuni şi de prăbuşiri. Admirăm realizările umane superioare, dar ne cutremurăm în faţa spectacolelor de intoleranţă, de violenţă şi cruzime, de care, din nefericire, istoria n-a dus lipsă. Cei care au făcut individul şi societatea să sufere n-au fost oameni neapărat patologic structuraţi, iar motivaţiile faptelor lor n-au fost niciodată univoce.

Fiecare om doreşte şi aspiră să trăiască în tihnă, să se bucure de viaţă şi mai ales să-şi împlinească destinul său de om. Din nefericire, însă, nu totdeauna reuşeşte, şi de vină nu este numai individul, dar şi societatea, de la microgrupul familial până la alcătuirea ei de macrogrup ca societate.

Aspiraţia spre o existenţă optimală este o dorinţă onestă, aspiraţia spre ideal, o iluzie. Şi într-un caz şi în altul, distanţa dintre real şi ideal este acoperită de om, de omul concret şi nu de om în general. Drumul este greu, împrejurările nu sunt totdeauna favorabile, iar capacitatea omului şi a mediului social este diferită calitativ - facilitând sau împiedicând împlinirea omului - ca totalitate de manifestări umane. În acest demers, ne amăgim cu iluzia că totul stă în puterea fiecăruia dintre noi, dar realitatea - judecătorul fidel şi drept al omului şi al împlinirilor sau neîmplinirilor sale - ne aduce totdeauna corectivele necesare, pe care nu totdeauna suntem dispuşi să le acceptăm. Omul se spune că este o făptură absurdă; în realitate, fie că vrea sau nu, conştient sau nu, omul este un demiurg care demolează şi reconstruieşte totul, nu dintr-un egofil nonconformism, ci dintr-o îndreptăţită revoltă cu sens adaptativ, la infinitatea de incitaţii care-l asaltează pe drumul spinos al existenţei sale tragice.

Scanned with OKEN Scanner

Viața cea mai searbădă are, în profunzimile sale, chiar abisale, ceva din clocotul luptei surde ce se desfășoară dramatic spre a supraviețui - prin înfrângerea obstacolelor din propria sa structură ca și a acelor ce vin din lumea în care-și construiește destinul său mai norocos sau mai nenorocos, ori groaznic.

Cunoașterea lumii în care trăim și a propriei noastre lumi interioare este un permanent proces de refacere a lucrurilor și, prin ele, a lumii și a propriei noastre subiectivități, a personalității noastre ca existență unitară, unică și inconfundabilă.

Cel mai mărunt și aparent nesemnificativ lucru adus de om în lumea sa este un act de recreare a omului și umanului, de reînviere a istoriei individuale și universale. Prin aceasta se manifestă măreția umană și aceasta este singura virtute care conferă omului locul privilegiat în ansamblul umanității.

În orice act normal de exprimare a omului prin creațiile sale străbate istoria naturii, a culturii și civilizației, și în toate amănuntele străbate, de asemenea, istoria dezvoltării fiecărui individ uman - dezvoltarea optimală, armonioasă, capabilă să acționeze cu seninătatea lucidității, cu claritatea demersului echilibrat în raport cu sine și cu lumea, cu înțelegerea limitelor pe care ți le impune propria natură, ca și împrejurările în care acționezi, în echilibrul necesar cu semenii și cu tine însuți, cu efortul dirijat de dorință și măsurat de bunul simț sau de conștiință, care îl împiedică să acționeze dincolo de/sau sub limitele vieții. Dar tocmai în acest demers constă tragismul existenței umane, născut mai ales din conștientizarea limitelor impuse de viață, de natura proprie fiecărui individ, ca și de limite pe care societatea ni le pune - oricât de generoase i-ar fi idealurile după care se conduce.

Fiecare om ascunde, în finitudinea sa, o infinitate cosmică de potențialități, din care, în baza moștenirii sale genetice și din întâlnirea cu lumea culturii și civilizației - cu toate binefacerile și

Scanned with OKEN Scanner

relele sale -, va rezulta, în final, personalitatea cu structura sa particulară temperamental-caracterială, cu particularități superioare, medii sau inferioare de integrare ideo-afectivă, cu dorințe, aspirații și motivații atât de diferite, cu o dezvoltare particulară a capacității proceselor cognitiv-intelective, aptitudini și atitudini tot atât de diferite, pe cât de diferite calitativ vor fi condițiile modelator-formative ale mediului social în care-și desfășoară existența fiecare individ uman în parte.

Din îmbinarea armonică sau dizarmonică a acestor structuri și componente biologice-psihologice și sociale indisociabile interdependente și ireductibile în interfuncționalitatea lor sincrono-diacronică, se vor edifica mecanismele de asimilare și geomodelare adaptativă optimal-necesare personalității în raport cu exigențele mediului natural și psihosocial, cu cerințele culturii și civilizației. În ultimă instanță, structurarea optimală interfuncțională pe care o subliniem aici presupune noțiunea de sănătate - adică acea stare de bine fizic-psihic și social - așa cum a fost definită și acceptată în prezent.

Omul, pe de altă parte, are, în structurile sale atât biologice, cât și psihice, structuri ancestrale primare, comune cu animalele. Acestea sunt structurile corporale și biopsihice (arhi- și paleopsihice) fără de care, pe baza dezvoltării substratului morfo-funcțional cerebral specific uman, se dezvoltă structurile și funcțiile psihice superioare, sentimentele și pasiunile, limbajul, gândirea și conștiința, caracterul și voința.

Din cele enunțate anterior, urmează că nu vom înțelege noțiunea de normalitate și, respectiv, de sănătate, decât dacă vom considera aceste stări în determinismul lor interfuncțional ireductibil și indisociabil bio-psiho-social. Ca urmare, vom înțelege sănătatea, ca și normalitatea, în acest ansamblu, simultan biologic, psihologic și social. În acest context, vom înțelege că natura creează rebuturi și dizarmonii biologice, la fel cum, de asemenea, mediul

Scanned with OKEN Scanner

psihosocial - cu rol modelator - formativ esențial în formarea ființei umane - creează de asemenea rebuturi, atunci când această modelare este negativă, fie din cauza microgrupurilor psihosociale, fie din cauza sistemului macro-social (mizerie economică, foamete, sărăcie, boli etc.; fie din cauza unei supra-abundențe cu reverberație negativă asupra dezvoltării personalității etc.).

Deci, asistăm la o serie de situații abnorme pe care realitatea ni le demonstrează cu tot dramatismul lor. În acest sens, a fi sănătos numai din punct de vedere psihic înseamnă a fi sănătos doar parțial, așa cum se întâmplă, de exemplu, în cazul oligofreniilor - unde dezvoltarea psihică este deficitară.

C. Noica, analizând gândirea lui Goethe despre sănătate, nota: "*Numai că sănătatea fizică e doar jumătate de sănătate pentru el; sănătatea **sufletului** importă, iar în această privință bucuria este încă hotărâtoare...*" (C. Noica - **Despărțirea de Goethe**, Edit. Univers, București, 1976, p. 25). Același autor nota, de asemenea, că, pentru Goethe: "*Omul este valabil doar prin armonie; cultura este, spune el, o formă de sănătate, arta doar în măsura în care e **clasică**, știința în măsura în care e organic legată de ființa omului, religia chiar; în măsura în care nu strivește omul. Sănătatea este o formă de măsură, și omul este aici măsură prin excelență*" (C. Noica, **ibid.**, p. 28), ca "binefăptuitor" în mediul său existențial.

Dacă în general normalitatea se cuvine a fi considerată în relație inextricabilă cu interdeterminările sale simultan biologice, psihologice și sociale, se întâlnesc, în realitate, cazuri în care persoane bolnave fizic prezintă o dezvoltare intelectuală de excepție, iar în unele cazuri creațiile lor au fost și au rămas indiscutabil geniale. Exemplul lui Nietzsche, ca și a lui Guy de Maupassant, sunt strivitor de elocvente până în momentul în care boala somatică a atins calitatea și nivelul de integrare ideo-

Scanned with OKEN Scanner

afectivă, moment în care s-a instalat şi dezvoltat boala psihică. Un alt fenomen paradoxal este conferit de personalităţile patologice structurate profund dizarmonic biologic şi psihologic, cu funcţii de cunoaştere relativ bine dezvoltate, dar cu profunde perturbări temperamental caracteriale, cu dominarea în reactivitatea lor psihică a modalităţilor primare, biopsihice şi cu deficit de frânare a tendinţelor şi pulsiunilor instinctiv-emoţionale exprimate prin dependenţe toxicomanice sau toxicofile, dromomanie, pervertiri instinctive etc., dizarmonie din cauza căreia suferă nu numai individul, dar şi societatea, îndeosebi la acest sfârşit de secol şi de mileniu, şi care ameninţă echilibrul micro- şi macrosocial. Cu toate acestea, chiar din rândul unor asemenea personalităţi patologice, se cunosc cazuri de excepţie care s-au manifestat în toate domeniile creaţiei umane. Este o realitate paradoxală, dar şi paradoxurile fac parte din viaţa fiecărui om (cu atât mai mult că nici un om nu poate atinge idealul), ca şi din viaţa fiecărei societăţi. Ar fi poate necesară, pentru marile personalităţi, realizarea distincţiei dintre personalităţile patologice accentuate şi personalităţile veritabil patologice. Insistăm asupra acestei distincţii absolut necesare dintre personalităţile accentuate şi personalităţile patologice, nu numai pentru oameni obişnuiţi, dar îndeosebi pentru marii creatori din domeniul culturii, nu numai din respect pentru contribuţia lor la patrimoniul culturii naţionale sau universale, dar şi pentru motivul că, dacă un grup restrâns a suferit eventual din cauza dizarmoniei lor, societatea în ansamblul ei n-a suferit ci, dimpotrivă, a beneficiat din plin de un plus de cultură şi de civilizaţie. Toate acestea confirmă că în abordarea normalităţii personalităţii se impune cu necesitate, ca atunci când abordăm noţiunile atât de grave şi fundamentale pentru existenţa umană - ca cele de sănătate şi de normalitate, să operăm în demersurile noastre ideative - utilizarea simultană şi indisociabilă a criteriilor biologice, psihologice şi sociale, care aparţin, ca prioritate şi

Scanned with OKEN Scanner

concept, personalității culturii române. Acest concept despre personalitate, ca structură bio-psiho-socială, a fost formulat, pentru prima dată, de către marele psiholog român C. Rădulescu-Motru, în lucrarea sa **Personalismul energetic**.

În continuare, considerăm necesar să precizăm că, în ce privește normalitatea psihică, operând simultan cu criteriile biologice, psihologice și sociale, vom deosebi **tulburări psihice la interferență cu normalitatea** (tulburări cunoscute și sub numele de **aberatis mentis**) și care pot fi provocate de cauze biologice (moștenite sau dobândite) ce induc perturbări psihologice, ce nu afectează însă nivelul calitativ de integrare ideatică și afectivă conștientă (cu alte cuvinte, nu este perturbat discernământul critic). În grupa tulburărilor psihice la interferența cu normalitatea sunt cuprinse nevrozele, personalitățile patologice și oligofreniile de limită superioară.

Există o serie de tulburări psihice grave, de natură moștenită sau dobândită în cursul existenței individuale, caracterizate în mod esențial prin perturbarea gravă a reactivității ideative și afective cu psihoproductivitate delirant-halucinatorie, iluzii, tulburări cognitive etc., care au o evoluție remitentă, intermitentă sau cronică și în care este perturbat profund discernământul asupra propriei persoane și interrelațiilor sociale.

Această grupă alcătuiește ansamblul tulburărilor psihice reunite sub denumirea de **psihoze (alienatio mentis)**.

În cadrul psihozelor, dacă perturbarea psihopatologică privește predominant afectivitatea (care la rândul ei perturbă alienant și restul proceselor psihice), atunci **psihozele** se vor denumi **hipertimice** (mania, melancolia, psihoza maniaco-depresivă).

În cazul în care se produce o disociere între procesele ideative și cele afective (cu scăderea tonusului afectiv = hipotimie) perturbarea psihică va constitui grupul **psihozelor hipotimice** sau grupa **psihozei schizofrenice**.

Scanned with OKEN Scanner

O altă grupă este constituită din tulburarea predominantă a proceselor ideative şi în care delirul este mai mult sau mai puțin sistematizat; atunci suntem în prezența **psihozelor delirante sistematizate paralogic,** în care se includ **parafrenia** (în care delirul sistematizat este alimentat halucinator) şi **paranoia** (delirul sistematizat paralogic fiind alimentat şi bazat pe false interpretări; chiar dacă, în elaborarea judecăților sau raționamentelor, se pleacă eventual de la premize adevărate, concluziile la care se ajunge sunt paralogice).

A treia mare grupă de tulburări psihice o constituie grupa **demențelor** (de natură predominant moştenită sau dobândită prin factori nocivi traumatici, toxici, infecțioşi etc.), caracterizate psihopatologic prin deteriorarea progredientă şi ireversibilă a funcțiilor şi proceselor psihice şi la care este absent discernământul asupra propriei persoane şi interrelațiilor sociale.

Bolnavii suferind de demență, spre deosebire de oligofreni (care din punct de vedere psihic s-au născut săraci şi mor săraci), s-au născut psihic bogați, dar au dat faliment progredient; falimentul psihic evoluând, devine total şi ireversibil.

În încheiere, ținem să subliniem că, în cazul marilor personalități, a marilor creatori din diverse domenii, reactivitatea psihică poate fi intens tensionată într-unul sau altul dintre sectoarele sale, însă prin aceasta nu are nimeni dreptul să psihiatrizeze o astfel de manifestare. În legătură cu aceasta, atragem atenția că formularea unui diagnostic de tipul celor ce se referă la **aberatio mentis**, **alienatio mentis** sau **demență,** nu se poate baza pe unul sau două simptome, ci pe un ansamblu de simptome psihologice ce se corelează specific şi necesar între ele, reunite sub denumirea de **psihosindrom**.

Ca atare, exemplele care au fost expuse în prima parte a acestui demers pe care l-am întreprins, privind unele din aspectele aparent paradoxale ale normalității psihice, vin să sublineze că marii

Scanned with OKEN Scanner

creatori nu pot fi analizați cu facilitate și mai ales etichetați iresponsabili ca bolnavi psihici, decât după o analiză aprofundată, multilaterală, și în prezența unui ansamblu de manifestări analizate cu rigurozitate științifică exemplară. Pe de altă parte, chiar dacă au suferit de o boală psihică, fie aceasta și foarte gravă, importantă este valoarea creației lor și nu nefericirea personală care a marcat viața lor privată. Considerăm că nu-i este permis nimănui - în opinia noastră - să umbrească într-un fel sau altul locul lor incontestabil stabilit în cultura națională sau universală. Atunci când analizăm opera acestor personalități de excepție se cuvine să-i înțelegem la nivelul înaltelor tensiuni ideative și afective la care a fost elaborată întreaga lor creație.

Ținem să subliniem un aspect, de asemenea paradoxal, care se manifestă în structurile psihice ale marilor personalități și îndeosebi în cazul personalităților geniale. Așa cum este îndeobște admis, cerem unui tânăr să-și manifeste și să se manifeste în raport cu inteligența pe care o are, dar este de asemenea, în genere, admis că nu-i putem cere unui tânăr să se comporte cu înțelepciune, având în vedere că n-a avut la dispoziție timpul necesar pentru a învăța din experiență proprie înțelepciunea. Și totuși, marile personalități, și în particular personalitățile geniale, au fost de la vârsta tinereții "anormal" de inteligențe și de înțelepte, fapt dovedit de întreaga lor operă.

Conștienți de propria lor valoare, unele dintre marile genii au putut afirma cu îndreptățire, așa cum a formulat Goethe: "***Am socotit întotdeauna că lumea are mai mult geniu decât mine***" (n. a.).

Dacă o asemenea afirmație ar fi formulată de un om obișnuit și ar fi susținută fără nici un argument palpabil și cu o convingere ireductibilă paralogică, sigur că se va pune în discuție prezența unei eventuale boli psihice.

Pe de altă parte, cât de importante sunt și cât de mult explică geniul lui Goethe întâmplările din viața sa personală, rezumate de

Scanned with OKEN Scanner

C. Noica în cele ce urmează, privind faptul că era necredincios femeilor:

"Fusese, în tinerețe, ca și logodit cu Anette; logodit, cel puțin pentru ceilalți, cu Friederike; logodit în absolut cu logodnica altuia, Lotte (ca și cu Maximiliane) care-i vor sugera ***Werther****; logodit în formă cu Lili, pentru ca, spre miezul vieții, să retrăiască starea de logodnă cu soția altuia, Marianne, sau la 73 de ani să-și închipuie posibilă logodna cu cei 19 ani ai Ulrikei. Cu excepția ultimei afecțiuni, pe care voia s-o ducă până la capăt, până la căsătorie, tocmai pentru că era ultima a vieții sale,* ***el a fost cel care s-a desprins****, în clipa când starea de logodnă nu mai era cu putință"* (C. Noica - **ibid.**, 23).

Cât de nesemnificative ne apar aceste toate în raport cu Olimpianul Goethe care a dorit, a iubit și a realizat imposibilul: - opera sa de neegalat, la fel ca Eminescu în cultura noastră!

Vom aminti aici cele consemnate de Giovanni Papini despre om, despre spirit și despre menirea scriitorului:

"Voiam să acționez, dar nu să acționez omenește - ca ceilalți, ca toți. Trebuia făcut cu totul altceva, și nimănui nu-i dădea prin gând așa ceva. Să trăiești, desigur, dar nu viață uzată și întotdeauna aceeași; să acționeze, desigur, dar nu pentru vechile scopuri. Trecerea mea pe pământ trebuia să lase o urmă mai adâncă decât a unei revoluții sau a unui cataclism. Într-un cuvânt, ***voiam să înceapă cu mine, mulțumită mie, o nouă epocă a istoriei umanității****. Să inaugurez o nouă eră, o perioadă absolut distinctă, un al treilea imperiu.*

În primele timpuri, ***omul fusese bestie curată, fiară vegetativă****. După aceea,* ***s-a ridicat la umanitate: și-a făurit unelte, a pus stăpânire pe forța animalelor, a vântului și a focului; a deosebit încetul cu încetul gândirea de nevoile conservării de sine; s-a luminat și s-a sublimat în artă. Dar viața lui era încă total împovărată de reminiscențe animalice; barbaria persista în el***

Scanned with OKEN Scanner

sub hainele de ***gentleman*** *şi sub cuceririle vieţii mecanice;* ***scopurile ultime şi comune ale vieţii erau încă cele ale înaintaşilor tâlhari: să mănânce bine, să se bucure*** *de femeile cele mai frumoase, să poruncească celor mai slabi, să fure de la alţii cât se poate mai mult. Bucuriile supreme şi cu adevărat supraanimalice ale gândirii pentru gândire, ale gândirii pure şi dezinteresate, ale contemplaţiei şi ale creaţiei artistice erau cunoscute de puţini oameni, iar aceştia le cunoşteau numai în puţine momente ale vieţii.* ***Umanitatea se găsea, aşadar, la mijloc, între fiară şi erou, între Caliban şi Ariel, între bestial şi divin.*** *Trebuia smulsă din această ambiguitate, din această contaminare. Trebuia ucis, tăiat şi* ***extirpat tot ce mai era subuman în om, pentru a-l face supraumanu, nu om pur şi simplu.*** *Să-l apropii de Dumnezeu, să faci din el o divinitate, infinit vie în spirit şi pentru spirit.*

Care e partea cea mai înaltă, cea din urmă, cea mai nobilă, cea mai pură din om? Sufletul. ***Ca să acţionezi asupra omului în sensul de a-l înălţa, trebuie să acţionezi asupra sufletului. Numai în direcţia spirituală e cu putinţă să speri într-o schimbare radicală de drum, într-o răsturnare totală a fiinţelor şi valorilor.*** *Partea cea mai elevată a omului* ***e singura călăuză spre înălţime.*** *Principiul viitoarei vieţi divine a omului se află, în germene, în viaţa lui prezentă.* ***Contemplaţia filozofului, extazul misticului, creaţia poetului, tot ceea ce ne îndepărtează de umilitoarele necesităţi ale conservării corporale, de greţoasa vâltoare a intereselor pământene - se află în spirit.*** *Iar spiritul e ductil, e maleabil, e perfectibil. Ascunde în sine promisiuni indefinite şi surprize nesperate; anunţă că posedă germenele unor alte facultăţi şi primul impuls spre uimitoare dezvoltări. Dacă în viaţa omului va apărea ceva nou şi măreţ, va apărea din spirit;* ***dacă vrem să perfecţionăm omul, trebuie să facem desăvârşit spiritul său. Toate valorile se află în el, şi toate determinările vieţii***

Scanned with OKEN Scanner

*exterioare şi ale acţiunilor sale. **Dacă spiritul s-ar schimba, s-ar schimba dintr-odată toată viaţa.** Dacă şi-ar propune ţeluri diferite, dacă ar distruge în sine însuşi anumite preferinţe şi ar căpăta altele, existenţa omenirii ar fi întoarsă pe dos şi înnoită. **Toate chestiunile - naţionale, sociale, morale - sunt, în fond, chestiuni sufleteşti, chestiuni spirituale. Schimbându-se lăuntricul, se schimbă exteriorul; reînnoind sufletul, se reînnoieşte lumea**"* (G. Papini, **op. cit.**, pp. 154-156).

Pentru a sublinia, încă odată, paradoxurile normalităţii psihice, să-l citãm din nou pe Giovanni Papini:

*"Pentru mine, alegerea e făcută. N-aş putea să fiu, chiar dacă aş vrea, un arbore sau un salahor; dar **vreau, vreau cu disperare să devin într-adevăr un om mare** - hai să spunem chiar cuvântul care sperie: **un geniu**! Iar dacă mă voi prăbuşi la jumătate de drum fără a ajunge ceea ce vreau şi sper, îmi voi accepta bucuros trista soartă, şi voi plânge în sinea mea, dar nu mă voi curvărăsi cu cei pe care i-am disprețuit, şi voi muri singur, într-un colţişor de lume, ca viteazul lui de Vigny.*

Nu mă voi căi de nimic: sunt sigur că voi cunoaşte asemenea bucurii - chiar dacă nu par - că voi cunoaşte asemenea bucurii simţindu-mi sufletul purificat şi aspirând spre ceva absurd şi majestuos; că nu voi simţi nici bolovanii de pe drum, nici râsetele celui ce-şi cultivă grădiniţa de zarzavat crezând că-i lumea întreagă.

*Iar ţie - curajosul meu eu - să nu-ţi pară rău dacă vrei părea uneori stupid şi ignorant. **Geniul** nu face spirite, nu scoate pe gură panglici de idei graţioase ca nişte pişcoţi, nu se ţine la curent cu ultimele numere de reviste şi cu cărţile care se vând. Nu, nu.*

Geniul e copilăros şi nebun, şi e geniu pentru că are curajul de a fi copilăros şi nebun, şi nu se poate împiedica uneori de a da impresia că e ignorant şi idiot, că se minunează de toate şi că înşiră fraze fără tâlc.

Scanned with OKEN Scanner

Dar numai geniului - o tu, eu al meu! - îi sunt hărăzite minunatele ceasuri când pare că Dumnezeu vorbeşte prin gura lui, când totul e lumină, totul se deschide, totul e limpede şi armonios ca apa unui fluviu frumos - ceasuri în care sufletul devine foc ca focul, aer ca aerul, iubire ca iubirea - ceasuri în care, datorită unei misterioase nebunii, totul e cu putinţă şi totul e sacru, şi nu mai poţi să spui care.e lumea şi care e sufletul tău". (G. Papini, **op. cit**., p. 167).

Scanned with OKEN Scanner

Consilier editorial: *Florentina VRĂBIUȚĂ*

EDITURA APOLLONIA

IAŞI - ROMÂNIA

Bun de tipar: 13.05.1997;

Tiraj: 500 exemplare;

Hârtie tipar de 60 g/m²; Format: bobine de 61 lățime; Coli tipar: 3 (1/32)

Tipar executat sub comanda nr. 189/15.04.1997 la

S.C. ALPHA CENTAUR S.R.L.

Str. Uzinei nr. 59 - IAŞI, telefon 215910/fax 215900

Scanned with OKEN Scanner